Journal of Kurdish Literature
Spring and Summer 2025
Vol. XI, No. 1, Series 19

پژوهشنامه ادبیات کردی
بهار و تابستان ١٤٠٤
سال ١١، شمارهٔ ١، پیاپی ١٩

شیکردنەوەی ڕەخنەیی ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە دەقە چاپەمەنییەکانی سەردەمی پەهلەوی تا سەردەمی کۆماری ئیسلامیی ئێران

عادڵ موحەممەدی[١]

(وتاری توێژینەوەیی)

کاتی وەرگرتن: ٣ی گوڵانی ١٤٠۴، کاتی پەژیران: ۴ی پووشپەڕی ١٤٠۴، لل. ٢٩٣-٢٦٧
DOI: 10.22034/jokl.2025.143543.1433

کورتە

چاپەمەنی ئامرازێکی گرنگە بۆ بەرهەمهێنان و نواندنەوەی ئایدۆلۆژیا زمانییەکان و دەتوانێت بە شێوازی جۆراوجۆر تێڕوانین و پێکهاتەکانی دەسەڵات ئاشکرا بکا. توێژینەوەی بەردەست ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە دەقە چاپەمەنییەکانی ئێراندا تاوتوێ دەکا بۆ ئەوەی ئەو ئایدۆلۆژیا زمانییانەی سەبارەت بە زمانەکانی ناوخۆی ئێران بڵاو دەکرێنەوە، دەستنیشان بکا. داتاکانی ئەو توێژینەوە بەشێوەی کتێبخانەیی لە ڕێگەی نموونەوەرگرتنی ئامانجدار لە سەردەمی پەهلەوی یەکەم و دووەم تا سەردەمی کۆماری ئیسلامیی ئێران (٢٧٢٢-٢٦٢٥) کۆکراونەتەوە و بە پێی میتۆدی وەسفیی-شیکاری لە چوارچێوەی شیکردنەوەی گوتاری ڕەخنەیی و زمانناسیی کۆمەڵایەتی و بە پێی ڕێبازی ئایدۆلۆژیا زمانییەکاندا لێکدانەوەیان بۆ کراوە. شیکردنەوەی داتاکانی بەردەست لە دەقە چاپەمەنییەکاندا، پشتگیری لە ئایدۆلۆژیای تاکزمانی دەکەن و ڕەواییدان بەم ئایدۆلۆژیایە دەبەخشن؛ چونکە تاکزمانی وەک فاکتەری یەکگرتوویی نەتەوەیی سەیر دەکەن و مەرجی هاودەنگیی ئاخێوەرانی کۆمەڵگا لە تاکەزمانێکی دیاریکراو دەزانن. ئەو ئایدۆلۆژیایەش کە بانگەشە بۆ فرەچەشنیی و جۆراوجۆریی زمانی دەکا، دژی یەکگرتوویی کۆمەڵگا و ئاسایشی نەتەوەیی دادەنێن و لە کۆتاییدا بە بەڵگاندن و بۆچوونی نازمانناسانە، جۆراوجۆریی زمانەکان دەخەنە پەراوێزەوە تا ئەو ڕادەیەی کە ئەو جۆرە بۆچوونانە کە بۆ پاساودانی ئایدۆلۆژیای تاکزمانی بەکاری دەهێنن، نە تەنیا لەڕووی فاکتە زمانییکانەوە پاساوێکی زانستییان بۆ نادۆزرێتەو؛ بەڵکوو لەڕووی فاکتەکانی دەرەوەی زمانیش کە هۆکارە کۆمەڵایەتی - سیاسییەکان لەخۆدەگرێت، دەخرێنە بەر ڕەخنە و پرسیار.

وشەگەلی سەرەکی: ئایدۆلۆژیا زمانییەکان، تاکزمانی، شیکردنەوەی گوتاری ڕەخنەیی

چکیده

مطبوعات ابزار مهمی برای بازتولید و بازنمایی ایدئولوژی‌های زبانی به شمار می‌آیند و می‌توانند به شیوه‌های گوناگون نگرش‌ها و ساختارهای قدرت را آشکار سازند. پژوهش حاضر در پی آن است که ایدئولوژی‌های زبانی را در متون مطبوعاتی بررسی کند و مشخص سازد چه نوع ایدئولوژی‌هایی درباره زبان‌های موجود در ایران بازنشر می‌شوند. در این راستا، داده‌های پژوهش با نمونه‌گیری هدفمند از متون مطبوعاتی دوره پهلوی اول تا عصر حاضر (۱۳۰۴ تا ۱۴۰۰) انتخاب شده‌اند. این پژوهش با روش توصیفی ـ تحلیلی انجام گرفته و داده‌ها به‌صورت کتابخانه‌ای و در چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی و زبان‌شناسی اجتماعی، با تمرکز بر ایدئولوژی‌های زبانی گردآوری شده‌اند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که متون مطبوعاتی از ایدئولوژی تک‌زبانی حمایت کرده و به آن مشروعیت می‌بخشند؛ زیرا تک‌زبانی را عاملی برای وحدت ملی تلقی می‌کنند و یکپارچگی گویشوران جامعه را در گرو استفاده از یک زبان خاص می‌دانند. این متون، ایدئولوژی حامی تنوع زبانی را در تضاد با اتحاد و همبستگی اجتماعی معرفی کرده و در نهایت آن را با استدلال‌هایی غیر زبان‌شناختی به حاشیه می‌رانند؛ استدلال‌هایی که نه‌تنها از منظر معیارهای درون‌زبانی قابل دفاع نیستند؛ بلکه از نظر معیارهای برون‌زبانی، از جمله عوامل سیاسی و اجتماعی نیز با چالش روبه‌رو می‌شوند.

واژگان کلیدی: ایدئولوژی‌های زبان، تنوع زبانی، تحلیل گفتمان انتقادی، تک‌زبانگی، تنوع زبانی

[١]. دکتۆرای زمانناسی، توێژەری فێرگەی زمانی نێونەتەوەیی، تاران، ئێران Adel.m223@gmail.com

۱- پێشەکی

ئایدۆلۆژیا زمانییەکان بریتین لە تێڕوانین و بیروباوەڕەکان سەبارەت بە زمان و ئاخێوەرەکانی. ئەم ئایدۆلۆژیا زمانییانە لە کۆمەڵگادا وەک دیاردەیەکی سروشتین و کاریگەرییان لە سەر ئاخێوەرانی کۆمەڵگا هەیە. ئاخێوەرانی کۆمەڵگای زمانی لەوانەیە پێیان وابێت هەندێک زمان لە هەندێک بەستێندا نەگونجاو و نەشیاون، یان زمانێک کەم تا زۆر بۆ بەرهەمهێنانی زانست گونجاوە و هتد (ولارد، ۲۰۲۰). ئەم بیروباوەڕانە زۆرجار ئەوەندە لە هۆشیاریی خەڵکدا دەچەسپێت کە وەک «تێگەیشتنی باو[1]» دادەنرێت، ئەمەش وایکردووە کە لەناوبردن و پووچەڵکردنەوەیان ئەستەم بێت (کوشینگ، ۲۰۲۱). تێگەیشتنی باو، یان عەقڵی باو، ئاماژە بەو باوەڕە هاوبەشانە دەکات کە لەنێوان خەڵکدا هەیە (فێرکلاف، ۱۹۹۵). ڕوانگەی ڕەخنەیی سەبارەت بە ئایدۆلۆژیا زمانییەکان بە پێی ڕەخنەگرتن لە جیهانی کۆمەڵایەتی زمانییە کە لە سەر نایەکسانی و نادادپەروەری و سیستەمەکانی زاڵبوون دامەزراوە (ئالبێری، ۲۰۲۰).

زۆرجار دەقە چاپەمەنییەکان ڕەوایی بە ئایدۆلۆژیا زمانییەکان دەبەخشن و هەر وەک ئەندەرسۆن (۱۹۸۳) دەڵێت: «ئەم دەقانە باس لە ئایدۆلۆژیایەک دەکەن کە «کۆمەڵەی خەیاڵی[2]» پێکهێناوە؛ بۆ نموونە بانگەشە بۆ ئایدۆلۆژیی تاکزمانی دەکەن و دەڵێن هەزارن ساڵە زمانێکمان بووە کە ئامرازی یەکگرتوویی نەتەوەکەمانە. کەوابوو جۆراوجۆری زمانی وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر یەکێتی نەتەوەیی و یەکگرتوویی کۆمەڵگە سەیر دەکرێت» (هوڵت؛ هورنبێرگر، ۲۰۱۶)، یان ئایدۆلۆژیا زمانییەکان دەکەنە ئامرازێک بۆ زاڵبوونی دەسەڵات و هێژمۆنی؛ بۆ نموونە ئەم دەقانە زەینی ئاخێوەر داگیر دەکەن و لە مێشکیدا دەیچەسپێنن کە ئایدۆلۆژیای زمانی فەرمی لە وڵاتێکدا بەزۆر بەسەر ئاخێوەراندا نەسەپێنراوە؛ بۆیە ئامانجی سەرەکیی ئەم توێژینەوەیە ئەوەیە ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە دەقە چاپەمەنییەکاندا تاوتوێ بکات و ئەم کێشەیە بخاتەڕوو کە دەقە چاپەمەنییەکان بە چ شێوەیەک باس لە ئایدۆلۆژیا زمانییەکان دەکەن.

پرسیارە سەرەکییەکەی توێژینەوەی بەردەست ئەوەیە کە نواندنەوەی کام جۆر لە ئایدۆلۆژیا زمانییەکان ڕێژەی بەکارهێنانی لەنێو دەقەکاندا زۆرترە؟ بۆیە لەم توێژینەوەیەدا ڕۆڵی ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە دەوری پرسەکانی زماندا دەخەینە بەر لێکۆڵینەوە و بە ڕوانگەیەکی ڕەخنەگرانەوە باس لەو ئایدۆلۆژیا زمانییانە دەکەین کە سەبارەت بە پرسی زمان لە دەقە چاپەمانییەکای ئێراندا بڵاو کراونەتەوە.

---

1. common sense
2. Imagined community

لەم ساڵانەی دواییدا هیچ لێکۆڵینەوەیەک لە سەر جۆرەکانی ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە دەقە چاپەمەنییەکانی ئێراندا ئەنجام نەدراوە و دەکرێت بڵێین توێژینەوەی بەردەست بۆ یەکەم جار بە شێوازێکی نوێ و بەربڵاو ڕەخنە لەم ئایدۆلۆژیا زمانییانە دەگرێت و بە پێی ڕوانگەی زمانناسانە، بەڵگاندنەکان و بۆچوونەکانی خۆی دەخاتەڕوو.

٢- پێشینەی توێژینەوە

پێداچوونەوەیەک بە پاشخانی توێژینەوەی ئایدۆلۆژیا زمانییەکان دەتوانێت ببێتە هۆی تێگەیشتنێکی قووڵتر لە پەیوەندی نێوان زمان و دەسەڵات. لەم ساڵانەی دواییدا، توێژینەوەی جۆراوجۆر لە سەر ئایدۆلۆژیا زمانییەکان ئەنجام دراوە. شوهامی (٢٠٠٦) لە وتارێکدا بەناونیشانی «قوتابخانە فرەزمانییە خەیاڵییەکان: بۆچی ئەوەی بەڵێنی پێ دەدەین جێبەجێ ناکرێ؟» باس لەوە دەکات کە چۆن ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە ڕێگەی سیاسەتی پەروەردەییەوە ڕێگری لە سیستەمی فرەزمانی دەکەن. لە کۆتاییدا زاڵکردن و زاڵبوونی ئایدۆلۆژیای تاکزمانی وەکوو پیلانێک دەزانێت کە لە لایەن چینی دەستەبژێرەوە بۆ وەدەستهێنانی هێز و دەسەڵات پەرەی پێ دەدرێت. هەروەها ئایدۆلۆژیای تاکزمانی بە ئەفسانەیەکی ساختەیی دادەنێت کە زۆرجار ڕێکخراوە پەروەردەییەکان بە «تەماحە ئایدیۆلۆژیکییەکان[1]»ی خۆیانەوە پرۆسەی تاکزمانی پەسەند دەکەن.

کامیرۆن (٢٠١٢) لە توێژینەوەکی خۆیدا بەناونیشانی «کاڵاسازیی زمانی: ئینگلیزی وەک کاڵایەکی جیهانی» باس لەوە دەکات کە ئایدیۆلۆژیا نیۆلیبراڵەکان لە «بازاڕی زمانی»[2]دا، ئاخێوەران هان دەدەن کە تەنیا زمانی فەرمی کاڵایەکی بەنرخی زمانییە. لە ئاکامدا ئەم گوتارە هێژمۆنیکە لە سەر ژیانی ئاخێوەران کاریگەری هەیە و بە بیانووی بەدەستهێنانی کار و داهاتێکی باشتر، بانگەشە بۆ زمانی ستاندارد دەکات و ئەو ئاخێوەرانەی کە لە سەردەمی نیۆلیبراڵیزمدا دەژین، بە ناچاری ئەم ئایدیۆلۆژیای تاکزمانییە وەردەگرن کە جێگەی پاشسەرمایەداری دەگرێتەوە.

لیدیکۆت و تایلۆر لیچ (٢٠١٥) لە وتارێکدا «پەروەردەی فرەزمانی: ڕۆڵی ئایدۆلۆژیا و هەڵوێستە زمانییەکان» ئایدۆلۆژیا زمانییەکان تاوتوێ دەکەن و بە پشتبەستن بە میتۆدی چۆنێیەتی باس لەوە دەکەن ئەم ئایدۆلۆژیا زمانییانە بۆ زمانە کەمینەکان گرینگن و ئامرازێکن بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ هەست و بیرۆکەی ئاخێوەران سەبارەت بە جۆراوجۆریی زمانی.

کینگ (٢٠١٨) لە بەرهەمێکدا «کاریگەریی فرەزمانی لە سەر پەروەردەی جیهانی و فێربوونی زمان» ئایدۆلۆژیای تاکزمانی وەکوو دیاردەیەکی لاواز و ناتەواو پێناسە دەکات و بڕوای وایە

1. ideological aspiration
2. Linguistic market

جۆراوجۆریی زمانی لە زۆربەی شوێنەکانی دنیادا هەیە کە نیشانەی زیندوویی جیهانە و دیاردەیەکە زۆربەی وڵاتانی جیهان شانازیی پێوە دەکەن. باشترین نموونە لە ئەورووپا، لەندەنە کە بۆ زۆرکەس ئەو شارە شوێنێکی شکۆدار، بەجۆشوخرۆش و مەکۆی زیاتر لە دووسەد زمانە.

ماسۆن (۲۰۲۰) ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە دەقەکانی چاپکراوی میدیاکانی ئوسترالیادا شی دەکاتەوە. ئەنجامەکانی توێژینەوەکە ئەوە دەردەخەن کە ئایدۆلۆژیاکان چەمکی جۆراوجۆریی زمانی وەک کێشەیەک سەیر دەکەن و پێگەی ئایدیۆلۆژی زمانییەکان لە چاپەمەنیدا کاریگەرییان لە سەر تێڕوانینەکانی ڕۆڵی پەروەردە هەیە.

لە نوێترین لێکۆڵینەوەی گراف و هاوکارانیدا (۲۰۲۳) ڕۆڵی جۆراوجۆریی زمانی بە پێی تیوریی ڕویز (۱۹۸۴) لە ڕوانگەی زمان، وەکوو سەرچاوە، یان وەکوو گرفت تاوتۆی دەکەن، یان سکرێتی (۲۰۲۴) ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە چاپەمەنییەکانی ئیتالیادا شی دەکەنەوە. هەروەها کیر (۲۰۲۵) لە توێژینەوەکەی خۆیدا ئایدۆلۆژیا زماییەکان لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا تاوتوێ دەکات و سیاسەتی فرەزمانی دەخاتە بەرباس و لێکۆڵینەوە.

لە توێژەرانی ناوخۆ ڕەسوڵی و هاوکارانی (۲۰۱۵) ئایدۆلۆژیای زمانیی حکومەتی پەهلەوییان لە کوردستاندا لە سەر بنەمای بەڵگەنامە فەرمییەکان تاتوێ کردووە. بە پێی ئەنجامەکانی ئەم توێژینەوەیە، سیاسەتی تواندنەوەی زمانی لە ئێراندا لە لایەن پەهلەوی یەکەمەوە دەستی پێکرد و بەڵگەنامە فەرمییەکانی ئەو سەردەمە ئەم وتەیە دەسەلمێنن. ئەم بەڵگانە بە ڕاشکاوانە پرۆژەی تواندنەوەی زمانی لە ئێراندا دەخەنەڕوو کە لە وڵاتێکی فرەزمانیدا، دەبێ فێری زمانێکی باڵادەست ببن و لە ناو ئەم زمانەدا بتوێنەوە.

کەلان (۲۰۱۸) بە مەبەستی ناساندنی گوتارە باوەکان سەبارت بە جۆراوجۆریی زمانی لە ئێراندا ۳۰۰ بەڵگە شرۆڤە دەکات و لە ئاکامدا ڕەخنە لە تیۆریی تاکزمانی دەگرێت و بڕوای وایە لێکۆڵینەوەکانی زانستی زمانناسی لەم ساڵانەی دواییدا ئایدیۆلۆژیی تاکزمانی بە بیرۆکەیەکی پاشکەوتوو و نازانستی دەزانن کە نە تەنیا قازانجێکی ئەرێنی بە دوای خۆیدا نییە؛ بەڵکوو زیان و دەرئەنجامە نەرێنییەکانی بەسەر کۆمەڵگادا زاڵ کردووە.

شێخولئیسلامی (۲۰۱۹) لە سەر زمانە نافارسییەکان وەکوو پرسی زمانی کورد لە ئێراندا دەکۆڵێتەوە و بۆ شرۆڤەی داتاکان، مۆدیلی ڕویزی هەڵبژاردووە کە تێیدا جەخت لە سەر ئەوە دەکات کە نابێت زمان وەک کێشەیەک لە کۆمەڵگا سەیر بکرێت و زمانێکی باڵادەست، ببێتە هۆی پێشێلکردنی مافی زمانیی ئاخێوەرەکانی دیکە.

خالقپەناه و سەنائی (١٣٩٩) بە پێی میتۆدی شیکردنەوەی گوتاری ڕەخنەیی، بەڵگەنامە و یاسا و پەیڕەوی حکومەتی لە سێ قۆناغی: سەردەمی مەشرووتە، پەهلەوی و کۆماری ئیسلامیی ئێرانیان تاوتوێ کردووە کە لە ئەنجامی سیاسەتی زمانیدا، زمانی فارسی وەک یەکێک لە گرینگترین پێکهێنەرەکانی ناسنامەی نەتەوەیی سەیر دەکرێت.

فەرهەنگی و نامی (٢٠٢٤) لێکۆڵینەوەیەک لە سەر ئایدۆلۆژیای فرەزمانی لە ئێراندا و کاریگەرییەکانی خوێندن بە زمانی یەکەم (وەک دەڵێن زمانی دایکی) ئەنجام دەدەن. بۆ ئەم مەبەستە لێهاتوویی زمانی منداڵان لە ڕێگەی شیکردنەوەی نمونەگیریی زمان[1]ەوە پێوانە دەکرێت. دەرەنجامەکان ئەو دیاردەیە دەخەنەڕوو کە منداڵانی دوو زمانە ئاستێکی باشتریان هەیە. لە کۆتاییدا ئەم توێژینەوەیە پاڵپشتی لە تیۆریی بەکارهێنانی زمانی دایکی منداڵان لە بەرنامەی پەروەردەیی دەکات.

محەممەدی (١۴٠٣) لە توێژینەوەکەی خۆیدا دەڵێت: وێنا زەینییەکان و گریمانە هەڵەکان کە بە مەبەستی دژایەتی لەگەڵ جۆراوجۆرییە زمانییەکان پێکدێن و پەرە بە ئایدیۆلۆژیا تاکزمانییەکان دەدەن، زیاتر لە خوازەکاندا دەردەکەون. ئەو توێژینەوەیە بەشێوەی وەسفیی- شیکارییە کە لە شیکردنەوەی داتاکاندا، خوازەی «زمان وەک نەتەوە» زۆرترین ڕێژەی لە چاپەمەنییەکاندا هەیە.

٣- بنەما و چوارچێوەی تیۆریک

٣-١- گوتاری سیاسەتی زمانی

گوتار فۆرمێکە لە «کرداری کۆمەڵایەتی»[2] کە پێوەندیی دیالێکتیکی لە نێوان ڕووداوە دیاریکراوەکان و بەستێنەکان، ڕێکخراوەکان و پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکان دەخاتەڕوو (فێرکلاف و وۆداک، ١٩٩٧: ٢۵٨). کردارە گوتارییەکان لەبەستێنی کۆمەڵایەتی، سیاسی و مێژوویی بەربڵاودا جێگیر دەکرێن و پێکەوە پێوەندییان هەیە (ڕیزیگڵ و وۆداک، ٢٠٠٩) کە بە «کۆمەڵێک لە گرێبەستە پێوەندیدارەکان لەگەڵ ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان» دیاری دەکرێن (فێرکلاف، ١٩٨٩: ١٧).

ئاشکرایە ئەم جۆرە گوتارانە یارمەتیی عەقڵانیکردنی ئایدیۆلۆژیاکان و بڕیارەکانی خەڵک دەدەن؛ بۆنموونە دەتوانین ئاماژە بە هەڵبژاردنی فێرکاریی میدیای ئینگلیزی بکەین کە لە بەستێنی فێرکاریی فرەزمانیدا دەخرێتەڕوو و بە پێی گوتاری باڵادەست، لە دۆخە جیاوازەکاندا لە ڕێگەی پێوەندییەکانی دەسەڵات و هێزەوە پێک دێت و ئاسایی دەکرێت (فێرکلاف، ١٩٩٢: ۶٧) و لە ئەنجامدا پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکان پێک دەهێنێت. بەواتایەکی تر، ئەو گوتارە باڵادەستەی لە داڕشتنی سیاسەتی زمانیدا

1 . Language Sample Analysis (LSA)
2. Social practice

دەورێکی گرینگی هەیە، پێوەندییەکانی دەسەڵاتی نێوان زمانەکان نیشان دەدات و ئەو زمانەی دەسەڵاتی زیاتری هەیە، زەق دەکرێتەوە و زمانەکانی دیکە دەخرێنە پەراوێزەوە (تالێفسون، ١٩٩١).

٢-٣- ئایدیۆلۆژیا زمانییە باوەکان

ئایدیۆلۆژیا زمانییەکان بریتین لە سیستەمێک کە لە بیر و باوەڕەکان سەبارەت بە ئەرکی زمان کە لە بەستێنی فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی و سیاسیی کۆمەڵگایەکی دیاریکراودا دەنوێندرێن. بنیاتنانی ئەم ئایدیۆلۆژیانە بە شێوەیەکی ڕەمەکی ڕوونادات؛ بەڵکوو هەمیشە لە بەستێنی کۆمەڵایەتی، مێژوویی و سیاسییەکی تایبەتدا دەخرێتەڕوو. پاشان ئەم ئایدیۆلۆژیانە لە لایەن دەسەڵاتدارانەوە بە پێی سیاسەتەکانی زمانی، یان سیاسەتی فێرکاریی زمانەوە، وەکوو کردار، یان کردەیەک دەگۆڕدرێن (سپۆلسکی، ٢٠٠٤)؛ (بلاکلێدج و پاڤلێنکۆ، ٢٠٠٢). بلومارت (٢٠٠٥، ١٧١) بڕوای وایە پێوەندیی نێوان ئایدیۆلۆژیا زمانییەکان و ئایدیۆلۆژیاکانی دیکە وەک ئایدیۆلۆژیای کۆمەڵایەتی ـ سیاسی، یان کەلتووری زۆر گرینگە؛ چونکە ئەم چەمکە بە شێوەیەکی سیستەماتیک زمان و کۆمەڵگا لە فۆرمی دیالێکتیکی پێکەوە دەبەستێتەوە (ولارد، ٢٠٢٠: ٧٢). ئامانجی ئایدیۆلۆژیا زمانییەکان لە ڕاستیدا پرسێکی زمانی نییە؛ بەڵکوو پرسێکی کۆمەڵایەتییە. توێژینەوە ئایدیۆلۆژیکییەکانی زمان هەروەک بەشێک لە شیکردنەوەی ڕەخنەیی، دەتوانن ئاستی تێگەیشتن و هۆشیاریی ئاخێوەران بەرنە سەرەوە (پیلێر، ٢٠١٥). بەگشتی ئەو ئایدیۆلۆژیا زمانییانە کە لە زۆربەی کۆمەڵگاکاندا زاڵ کراون، بریتین لە:

١- لە ئایدیۆلۆژیای یەکەم بەکارهێنانی زمانی هاوبەش لە لایەن هەموو ئەندامانی کۆمەڵگا بۆ بەدیهێنانی هاودەنگی و یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی زۆر گرینگ و پێویستە؛ بۆیە یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی تەنیا لە ڕێگەی ئەم زمانەوە مسۆگەر دەبێت.

٢- لە ئایدیۆلۆژیای دووەم «لێهاتوویی زمانی»[1] مەرجە بۆ ئامادەبوون لە بەشداریی کۆمەڵایەتیدا کە تەنیا لە ڕێگەی ئەم زمانەوە دابین دەکرێت؛ چونکە لێهاتوویی زمانی، ناسینی کەلتوور و نۆرم و بەها کۆمەڵایەتییەکانە.

٣- لە ئایدیۆلۆژیای سێهەم گرینگینەدان بە فێربوون و بەکارنەهێنانی زمانی باڵادەست، نیشانەی بێوەفایی بەرانبەر بە نەتەوەیە و هەڕەشەیەکە بۆ سەر یەکپارچەیی و یەکگرتوویی ئەو نەتەوەیە (هارنێر، ٢٠٠٩؛ پیلێر، ٢٠٠١).

1. language proficiency

١-٢-٣- ڕەخنە لە سەر ئایدۆلۆژیای یەکەم

دەکرێت بڵێین ئایدۆلۆژیای یەکەم هەر ئەو ئایدیۆلۆژیای یەک زمان - یەک نەتەوە[1]یە کە لە سەر بنەمای گوتاری دەوڵەت - نەتەوە دامەزراوە؛ واتە لە ڕێگەی «زمانی نەتەوەیی»[2]یەوە هەوڵ دەدات کۆمەڵگایەکی یەکگرتوو و یەکپارچە پێک بهێنێت. لە ڕاستیدا ئایدیۆلۆژیای تاکزمانی لەگەڵ پێکهێنانی دەوڵەت - نەتەوەکانی ئەورووپا سەری هەڵدا کە لە سەدەی پازدەوە، بەتایبەت لەگەڵ شۆڕشی فەڕەنسا و بزووتنەوە ناسیۆنالیستییەکانی سەدەی نۆزدەهەمدا دەستی پێکرد. ڕەوانبێژی و سیاسەتی ناسیۆنالیستی، میراتێکی بەهێز و درێژخایەنی بە پێی تاکزمانیی ئایدیۆلۆژیکی لە ئەورووپا و شوێنەکانی تردا بەجێهێشت و «حکوومەتی زمانی» لە ڕێگەی دەسەڵاتی کۆلۆنیالی ئەورووپاوە دەستی پێکرد (کینگ، ٢٠١٨).

لەم جۆرە گوتارانەدا، خەڵک بە «تێگەیشتنی هاوبەش» هەردەم بۆمباران دەکران کە فرەزمانی دەبێتە هۆی تێکچوون و پارچەپارچەبوونی نێوانیان (وودز، ٢٠٠٦: ١٦٢)؛ بەڵام وەها بیرۆکەیەک بێبنەمایە و پڕۆژەیەکی وەها کارامە و کاریگەر نییە (هێگارتی، ٢٠٢٠)؛ چونکە لایەنگرانی ئەم جۆرە ئایدۆلۆژیایە دەبێ بزانن کە کۆمەڵگای تاکزمانی لە هیچ شوێنێکی جیهاندا بوونی دەرەکیی نییە و لە ڕوانگەی ئێدواردز[3] (١٩٩٤: ٥٥)ـەوە، تەنانەت لە جیهانی ڕاستەقینەدا ئاخێوەری تاکزمانەش هەر بوونی نییە و هەموو ئاخێوەران، لانیکەم هەندێک وشە لە زمانێکی دیکە دەزانن. لە ڕوانگەی پاتێنەوە کۆمەڵگا تاکزمانەکان بەرهەمی وەهم و خەیاڵن و ئەم کۆمەڵگا خەیاڵییانە دەیانەوێت ئەو ئاخێوەرانەی بە زمانی زۆرینە نادوێن، بیانخەنە پەراوێزەوە و پشتگوێیان بخەن (پاتێن[4]، ٢٠٠٦ :٤٥).

٢-٢-٣- ڕەخنە لە سەر ئایدۆلۆژیای دووەم

ئەم ئایدۆلۆژیایە پەرە بە سیستەمی فێرکاریی تاکزمانی دەدات و منداڵان لە زمانی یەکەم (وەک دەڵێن زمانی دایکی) بێبەش دەکات؛ بۆیە ئەمە پرسێکە لەم دواییانەدا لە لایەن زمانناسانەوە لێکۆڵینەوەی لە سەر کراوە و بە شێوەیەکی زانستی وەڵام دراوەتەوە. ئەم ئایدۆلۆژیایە بە ڕاشکاوانە پڕۆژەی تواندنەوەی زمانی[5] دەخەنەڕوو کە یەکێک لە چوار ئایدیۆلۆژیای تاکڕەهەندیی کۆباروبیاس[6] (١٩٨٣)ـە و داوا لە هەموو ئاخێوەران دەکات لە وڵاتێکی فرەزمانیدا دەبێ فێری زمانێکی باڵادەست ببن و لە ناو ئەم زمانەدا بتوێنەوە.

---

1 .One Nation One Language
2 .National Language
3. Edwards
4. Patten
5. linguistic assimilation
6. Cobarrubias

۳-۲-۳- ڕەخنە لە سەر ئایدۆلۆژیای سێهەم

ئەم ئایدۆلۆژیایە ئەو داواکارییانەی لە سەر زمانی یەکەم -وەک دەڵێن زمانی دایکی- دەکرێن لەگەڵ «بزووتنەوەی جیاییخواز»[1] یان «سەربەخۆخواز»[2] تێکەڵ دەکات. بەو واتایە کە هەندێک لە ئاخێوەرەکانی زمانی باڵادەست پێیان وایە ئەگەر ئاخێوەرانی دیکە بە زمانێکی تر جگە لە زمانی ئەوان پەروەردە بکرێن، لە داهاتوودا ڕێگە بۆ سەربەخۆیی و جیابوونەوەیان خۆش دەبێت.

ئەم جۆر بیرۆکەیە بە تەواوی هەڵەیە؛ چونکە تێڕوانینێکی لەو چەشنە ئەنجامەکەی پێچەوانەیە؛ واتە جیابوونەوە کاتێک ڕوودەدات کە زمانەکان بە شێوەیەکی هاوسەنگ و یەکسان لە سیستەمی فێرکاریدا هاوبەش نەبن، بەم هۆیە کێشە و ململانێی نێوان ئاخێوەران دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی گرووپە بەرهەڵستکارەکان (کەلان، ۲۰۱۸: ۱۵۳-۱۵۱). بە وتەیەکی دیکە، ئەم ڕوانگەیە گوتاری «خود»/ «ئەویدی» ساز دەکات و ئەم هاوبەشنەبوون و نایەکسانییە دەبێتە هۆی ئەوەی ئاخێوەران دژی یەکتر ڕاوەستن، بەو واتایەی کە کۆمەڵێک لە ئاخێوەران بەرەنگاری زمانی باڵادەست دەبنەوە و لە ئاکامدا گرژی و مشتومڕی زمانی لە نێوان ئاخێوەراندا ڕوودەدات و هەر ئەمە خۆی بیانوویەکە بۆ جیابوونەوەیان.

نموونەیەکی دیار لەم دیاردەیە لە ڕۆژی ۲ی ڕەشەمەی ساڵی ۱۹۵۲دا ڕووی دا کە خوێندکارانی بەنگلادیش دەیانویست زمانی بەنگالی لە یەکێک لە ویلایەتەکانی پاکستان بە فەرمی بناسرێت؛ بەڵام لە کۆتاییدا ئەم بابەتە بووە هۆی کوشتنی هەندێکیان و هەروەها ئەوەی کە ڕۆژێک بە ناوی «ڕۆژی جیهانیی زمانی دایکی» لە لایەن یونسکۆوە لە جیهاندا دیاری بکرێت (کریستاڵ، ۲۰۰۴ :۲). ئەم ڕووداوە دڵتەزێنە کە لە سەر دیاریکردنی مافی زمانی بەنگلادیشی بوو، دواجار پاکستانی دابەش کرد. بەواتایەکی تر، پێکدادان و ناکۆکی لە سەر زمان، دەورێکی بەرچاوی لە جیاکردنەوەی بەنگلادیش لە پاکستان بووە. ڕووداوی سەرەکیی ئەم ناکۆکییە لە سەر زمان دەستی پێکرد و شەڕێکی نۆ مانگەی بۆ سەربەخۆیی بەنگلادیش هەڵگیرساند کە تێیدا ۳ ملیۆن کەس کوژران (ڕیکرسۆن و هیڵتۆن، ۲۰۰۶: ۸۴).

ئەم ئایدیۆلۆژیانەی سەرەوە بەردەوام لە لایەن داڕێژەرانی سیاسەت و دەسەڵاتدارانەوە بانگەشەیان بۆدەکرێت و هەردەم لە زاری ئەواندا دووپات دەکرێنەوە و هەندێ جار شوێنە ئەکادیمییەکانیش مەشرووعییەت و ڕەواییدان بەم جۆرە ئایدیۆلۆژیانە دەدەن (هارنێر، ۲۰۰۹؛ پیلێر[3]، ۲۰۰۱). هەر سێ

1. Secessionist Movement
2. Separatist
3. Piller

ئایدۆلۆژیا ئاماژەپێکراوەکان لەگەڵ جۆراوجۆریی زمانیدا دژایەتییان هەیە و بە وتەی کامینز[1] (١٩٩٧) تەنانەت بڕوایان وایە کە «جووتزمانەیی دەرگاکان دادەخات[2]» و جۆراوجۆریی زمانی وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر یەکگرتوویی نەتەوەیی سەیر دەکەن (لیدیکۆت و تایلۆر-لیچ، ٢٠١٥). لە کاتێکدا جۆراوجۆریی زمانی وەک «خێرێکی کۆمەڵایەتی»[3] بەقازانجە و ڕێگە بۆ بەشداریکردنی ئاخێوەران لە گوتاری گشتیدا دابین دەکات (کامێرون، ٢٠١٢: ٢٥-٢٣).

٤- میتۆدناسیی توێژینەوە

لەم توێژینەوەیەدا سەبارەت بەم پرسە زمانییانە، ٣٥٠ بەڵگە بەشێوەی نموونەوەرگرتنی ئامانجدار لە سەردەمی پەهلەوی یەکەم و دووەم و کۆماری ئیسلامیی ئێران (٢٧٢٢-٢٦٢٥) تاوتوێ کراوە. ئەو دەقانە (٧١ دەق لە سەردەمی پەهلەوی یەکەم و دووەم) و (٢٢٩ دەق لە سەردەمی کۆماری ئیسلامیی ئێران) بە زمانی فارسین کە بریتیین لە بەڵگە سیاسییەکان و ئەو بەیاننامە و بەخشنامانەی لە لایەن دەزگا و ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکانەوە بڵاو کراونەتەوە. هۆکاری هەڵبژاردنی ئەم بەڵگەنامانە، پاشخانی مێژوویی ئەم چاپەمەنییانەیە کە لە سەردەمی پەهلەوی و لە ئێستادا بەردەوام بە پێی ژمارە چاپ بڵاو بوونەتەوە و سەرنجی خوێنەرانی زیاتری بەرەو لای خۆیان ڕاکێشاوە. هەروەها ئەو بەڵگەنامانەی کە هەڵبژێردراون، بە شێوەی فەرمی لە لایەن ڕێکخراو و دامەزراوە حکومییەکان ڕاگەیندراون.

ئەم توێژینەوەیە، بە پێی بنەمای وەسفی- شیکاری و لە چوارچێوەی شیکردنەوەی گوتاری ڕەخنەیی و زمانناسیی کۆمەڵایەتی (ڕێبازی ئایدۆلۆژیا زمانییەکان)، داتاکان بە شێوەی میتۆدی چۆنێتیی و چەندێتی شی دەکاتەوە. گۆڕانکارییەکانی ئەم دواییانە لە سەر شیکردنەوەی چۆنێتیدا، دەریدەخەن کە داتاکان بە یارمەتی پەیکەرەزمانییەکان شی دەکرێنەوە و ئەمە نیشان دەدات کە بۆ بەهێزکردنی شیکاریی میتۆدی چۆنێتی، دەکرێت لە میتۆدی چەندێتیش کەڵک وەربگرین (ئەنتۆنی و بەیکەر، ٢٠١٥)؛ واتە ئەگەر دووپات و ڕێژەی بەکارهێنانی پێکهێنێکی زمانی لە شیکردنەوەی دەقێکدا بەرفراوان بێت، دیارە ئەم پێکهێنە تایبەتییە، پێکهێنێکی گرینگ و بەرچاوە. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش دەکرێت میتۆدی چەندێتی لە خزمەتی میتۆدی چۆنێتیدا بەکار بهێنرێت.

---

1. Cummins
2. bilingualism shuts doors
3. Social good

۵- شیکردنەوەی داتاکان

لە خوارەوە سەرنجی نموونەی ئەم بەڵگانە دەدەین کە لە چوارچێوەی ئایدۆلۆژیا زمانییەکاندا پێکهاتوون:

۱- ۵- شیکردنەوەی نموونەی ئایدۆلۆژیای یەکەم

«پێداچوونەوەی کۆتایی یاسای دەستووری، بەرگی دووەم»

- ڕستەی دەقی (۱): ئەگەر بڕیار بێت کتێبە وانەییەکان لە هەر ناوچەیەکدا بە زمانی ئەو ناوچەیە بنووسرێت، یەکگرتوویی نەتەوەیی لاواز دەکات.

«ئیسنا، کۆدی هەواڵ: ۱۴۰۰۱۲۰۲۰۱۳۱۵، ۲ی ڕەشەمەی ۲۷۲۰»

- ڕستەی دەقی (۲): زمانی فارسی دەتوانێ فاکتەرێک بۆ پەرەسەندنی هاودەنگی و یەکگرتوویی ئێرانییەکان بێت.

«ماڵپەڕی زانکۆی عەلامەی تەباتەبایی تاران،کۆدی هەواڵ، ۱۸۶۲، ۲۹ گوڵانی ۲۰۲۲»

- ڕستەی دەقی (۳) زمانی فارسی هەزاران ساڵە فاکتەری یەکگرتوویی و یەکپارچەی نەتەوەی ئێران بووە و هەموو زمانە ئێرانییەکان دەکەونە ژێر چەتری ئەو زمانەوە.

دەستەواژەی «یەکگرتوویی» و «هاودەنگی» و «یەکپارچەیی» کە لە ڕستەی دەقی (۱) و (۲) و (۳)دا هاتووە، باس لە ئایدۆلۆژیای یەکەم دەکات. پێشتر ئاماژەمان بەم دیاردەیە کرد کە هاودەنگی و یەکڕیزی و یەکگرتوویی نەتەوەیی لە تاکزمانیدا نادۆزرێتەوە و ئەم تێڕوانینە کۆنە بۆ بیرۆکەی «یەک نەتەوە - یەک زمان» دەگەڕێتەوە کە پەرە بە ئایدۆلۆژیای تاکزمانی دەدات. لە حاڵێکدا ئەوە ئایدۆلۆژیای جۆراوجۆریی زمانییە کە دەتوانێت هاودەنگی و یەکڕیزی و یەکگرتوویی نەتەوەیی دروست بکات. فاکتەری یەکگرتوویی کۆمەڵگا بە پێی ئایدۆلۆژیای زمانی یەکەم کە زمان وەکوو ئامرازی یەکگرتوویی سەیر دەکات، تێڕوانینێکی بێ‌بنەمایە و لە نموونەی ئەو وڵاتانە بەتایبەت ئیرلەندی باکوور کە سەرەڕای ئەوەی کاتۆلیکەکان و پرۆتستانتەکان زمانێکی هاوبەشیان هەیە؛ بەڵام هێشتا یەکگرتوویی لە نێوانیاندا مسۆگەر نەبووە (کەلان، ۲۰۱۸).

لە ڕوانگەی ورداف[1]، مەرج نییە پێوەندی و هۆگری کۆمەڵێک خەڵک بۆ وڵاتێک لە ڕێگەی ئەم جۆرە ئایدۆلۆژیایە دیاری بکرێت؛ بۆ نموونە ئەگەرچی زۆرینەی خەڵکی ئەلزاس بە پێی ئەو زمانەی لە ژیانی ڕۆژانەیاندا بەکاری دەهێنن سەر بە ئاخێوەرێکی جۆرەزمانی ئەڵمانین، بەڵام بێ‌گومان حەزیان لە وڵاتی فەڕەنسایە، نەک ئەڵمانیا و لە ئاستی نەتەوەییدا سەیری ڕۆژئاوا دەکەن،

1.Wardhaugh

نەک ڕۆژهەڵات (وارداف، ٢٠٠٦ :٢٨)؛ کەواتە تێڕوانینێکی هەڵەیە ئەگەر وابیر بکەینەوە کە زمان دەتوانێت ئاخێوەرانی وڵاتێک لە دەوری یەک کۆ بکاتەوە و ببێتە هۆی و یەکگرتووییان.

هەروەها نموونەی دەقی (٣)، یەکێک لەو تێڕوانینە هەڵانەیە کە بە پێی ئایدۆلۆژیای زمانیی یەکەم دەڵێت: زمانی فارسی بووەتە هۆی ئەوەی خەڵکی ئێران بۆماوەی هەزاران ساڵ لەگەڵ یەکتردا پێوەندی بگرن و یەکگرتوو بمێنەوە. لە وەڵامی ئەم جۆرە ئایدۆلۆژیایە ئێدوارد گرانویل براون[1]، ئێرانناسی بەناوبانگی بەریتانی کە یەکەم کتێبی لە سەر مێژووی ئەدەبی فارسی (١٩٠٢) نووسیوە و زۆریش ستایشی زمانی فارسی کردووە، لە سەر ئەو باوەڕەیە کە لە سەردەمی قاجارەکاندا کاتێک لە تاران دەهاتیتە دەرەوە، کەمتر ئاخێوەرێک بە فارسی قسەی دەکرد. جگە لەوەش، لە ڕابردوودا پێکهێنی زمان لە سەر ئایدیۆلۆژیاکانی دەوڵەت - نەتەوەکاندا بە شێوەی تاکزمانی بەسەر ئاخێوەراندا زاڵ نەبووە کە هەموو ئاخێوەران بتوانن شارەزاییان لە خوێندن، نووسین، قسەکردن بە زمانی فارسی ببێت و لە ڕێگەی ئەم زمانەوە لە یەکتر تێ بگەن؛ بۆیە بیرۆکەیەکی هەڵەیە بڵێین زمانی فارسی بۆماوەی هەزار ساڵ زمانی یەکگرتووی هەموو ئاخێوەرە ئێرانییەکان بووە و هەموو ئاخێوەرێک دەیتوانی بەم زمانە لە قسە و ئاخاوتنی یەکتر تێ بگات.

بەڵگە و شاهیدی زیندوو، نەوەکانی پێشوو و باب و باپیرانمانن. بۆ وێنە دەتوانین ئاماژە بە نەوەکانی پێشووی ئاخێوەرانی کورد، عەرەب، تورک و هتد، بکەین کە لە مەکتەبدا فێری زمانی فارسی نەبوونە، بە ئەستەم بەم زمانە پێوەندییان دەگرت و هێشتا و لە سەردەمی ئێستاشدا کەسانێک هەن کە فارسی نازانن و ناتوانن بەم زمانە پێوەندی بگرن (محەممەدی، ٢٠٢٣: ١٢٨). سەیری نموونەی (٤) بکەن:

«ئاژانسی هەواڵی فارس، کۆدی هەواڵ: ٥٣٦٧٧٨٠، ١٨ی سەرماوەزی ٢٧٢١»

- ڕستەی دەقی (٤): لە ڕوانگەی زمانناسیی مێژووییەوە، دەکرێت بڵێین زمانی فارسی، زمانی دایکی، زمانی کەلتووریی و مێژوویی هەموو ئێرانییەکانە.

هەر بەو چەشنەی لەو نموونەی (٤)دا دەبینن، زمانی هەموو ئێرانییەکان بە زمانی دایکیی فارسی دەستنیشان کراوە. وەها وتەیەک سەبارەت بە زمان لە ڕوانگەی زانستی زمانناسییەوە نە تەنیا هیچ بنەمایەکی زانستی نییە، بەڵکوو ڕوانگەیەکی سۆزدارانە و نالۆژیکیانەیە و لە ئایدیۆلۆژیای یەکەم سەرچاوەی گرتووە. تەنانەت لە ڕوانگەی خودی زمانناسە ئێرانییەکانەوە نزیکەی سێسەد جۆرەزمان لە ئێراندا هەن کە هەندێکیان وەکوو عەرەبی و تورکی، لە ڕەگەزی هیندوئەورووپایی نایەنە ژمار و لە ڕیزی زمانە ئێرانییەکاندا نین (صفوی، ١٣٩٨: ١٠-٩). ئەمینی

1. Edward Granville Browne

(۲۰۱۸) له ماڵپەڕی متمانەپێکراوی ئێتنۆلۆگدا دەگێڕێتەوە کە ئەو زمانانەی لە ئێراندا هەن بە دوو لق دابەش دەکرێن: یەکەم خۆماڵی (۶۵ زمان) و دووهەم نامۆ (۱۴ زمان). تەنانەت زمانەکانی وەکوو گورجی و قەزاقستانی و زمانەکانی دیکە دەبینین کە لە سەرچاوەکانی تردا ئاماژەیان پێ نەکراوە و نەناسراون.

وەها ڕوانگەیەک سەر بە ئایدۆلۆژیای دەوڵەت - نەتەوەی مۆدێرنە و بەر لەوە کە سەردەمی ئیمپراتۆرییەکان بووە، زمان فاکتێکی سەرەکی نەبوو و ئیمپراتۆرییەکان بە ئاشکرا لەگەڵ سروشتی فرەزمانیی دانیشتووانی ئیمپراتۆرییەکەیاندا گونجابوون، وەک ئێران و میسری کۆن (گریلو[1]، ۱۹۹۸: ۳۷). پاشان تا بەر لە دروستکردنی دەوڵەتی نوێی ئێرانی لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا، زمانەکان لە پێککەوتنێکی سروشتی و جوگرافیدا بوون. تەنیا توێژێکی دەستەبژێری خوێندەوار بوون، زۆرینەی خەڵک هەر زمانی فارسییان نەدەزانی. جگە لەوەش، بە وتەی ئوکلار[2] ئیمپراتۆر پێویستی بە جەماوەرێکی باری زمانییەوە نەبوو؛ چونکە فرمانەکانی لە ڕێگای گرووپێکی بچووکی ڕاسپێردراوی یەکپارچە لە ئیداریی دووزمانەوە بۆ گوێڕایەڵیی خەڵک، ڕاستەوخۆ ڕادەگەیەنران (ئوکارلار، ۲۰۰۹: ۶۴)؛ کەواتە بەڵگاندن و ئارگیومێنتێکی لەو شێوەیە کە زمانی فارسی بە زمانێکی هەزاران ساڵە و زمانێکی هاوبەشی هەموو ئاخێوەران هەڵەیە و لەگەڵ ڕاستییەکانی جیهانی زمانناسیدا ناگونجێت (محەممەدی، ۲۰۲۳: ۱۴۵).

۲- ۵- شیکردنەوەی نموونەی ئایدۆلۆژیای دووەم

«ئاژانسی هەواڵنێریی مێهر، کۆدی هەواڵ ۴۶۳۲۰۵۴، ۱۰ای ڕەزبەری ۲۷۱۸»

- ڕستەی (۵): منداڵانی زیرەک لە پۆلی یەکەمی سەرەتاییدا بە هۆی بێگانەبوون لەگەڵ زمانی فارسی و هەروەها لەبەر ئەوەی ناتوانن بە باشی بەم زمانە قسە بکەن، لە پرۆسەی فێربووندا تووشی کێشەیەکی گەورە دەبن.
- ڕستەی (۶): ئەگەر خوێندکارە دوو زمانەکان نەناسرێنەوە، دوای چەند ساڵ واز لە خوێندن دەهێنن.
- ڕستەی (۷): زمانی پێوەرە فاکتەرێکە بۆ سەرکەوتن و پێشکەوتنی خوێندکاران.
- ڕستەی (۸) پلانی تاقیکردنەوەی لێهاتوویی زمان ڕێک هەمان دادپەروەریی فێرکارییە و دەبێتە هۆی ئەوەی مۆرکی زەینکوێری بە خوێندکارانی ناوچە دوو زمانەییەکان نەلکێنن.

1. Grillo
2. Ucarlar

«ئیسنا، کۆدی هەواڵ: ١٤٠٠٠٩٠٢٠١٥٥٤، ٢ی خەزەڵوەری ٢٧٢٠»

- ڕستەی (٩) خوێندکارانی کورد، تورک، عەرەب، بەلووچ و هتد، دەبێ سەرەتا فێری زمانی فارسی بن و دواتر بگەنە قۆناغی خوێندن و نووسین.

ئەو ڕستانەی سەرەوە، بە پێی چوارچێوەی ئایدیۆلۆژیای دووەم پەرەیان پێ دەدرێت. هۆکاری ئەوەی منداڵان لە ساڵانی سەرەتای خوێندندا واز لە خوێندن دەهێنن، هیچ پێوەندییەکی بە دووزمانەییبوونەوە نییە؛ بەڵکوو بە پێچەوانەوە، وازهێنان لە خوێندن بە هۆی سەپاندنی ئەم زمانە پێوەرە ڕوودەدات. لە ڕوانگەی سپاڵسکی (٢٠٠٤: ٤٧)یەوە، یەکەمین ئەرک و ڕاسپێریی سیاسەتی فێرکاریی زمان، دەبێ دۆزینەوەی ڕێیەک بۆ پڕکردنەوەی مەودای نێوان زمانی ناوماڵ و زمانی قوتابخانە بێت؛ نەک ئەوەی زمانی ناوماڵ لە بیر بکرێت و زمانی قوتابخانە بەسەر منداڵدا بسەپێندرێت.

پێداویستیی «لێهاتوویی هۆشەکیی- ئەکادیمی زمان»[1] کە لە پۆلی سێهەمی قۆناخی سەرەتاییدا هەستی پێ دەکرێت، لە داهاتوودا و لە پۆلەکانی سەرتردا لە قۆناخی ناوەندی و دواتریش لە کۆی ژیاندا بەرەبەرە گەشە دەکات. پێویستە منداڵان زیاتر بە پێی ئەو زانیارییانەی لە زمانی دایکیی خۆیاندا بەدەستیان هێناوە، گەشە بەو چەمکە دەرهەستانە بدەن. ئەگەر لە دەستپێکی قوتابخانەدا گەشەی زمانی یەکەم، یان وەک دەڵێن زمانی دایکیی منداڵان -کە بێگومان لە ڕێگای پەروەردە و ڕاهێنانەوە جێبەجێ دەبێت- لەبەر چاو نەگیردرێت، لەوانەیە منداڵان هەرگیز لە قۆناغە باڵاکاندا دەرفەتی ئەوەیان بۆ نەڕەخسێت کە لە هیچ زمانێکدا گەشە بە بیرکردنەوەی دەرهەستی خۆیان بدەن. ئەگەر وانەگوتنەوە بە زمانێک بێت کە منداڵان لەگەڵیا بێگانە بن (بۆ نموونە منداڵی نیپاڵی)، ئەوە تەنیا ٢ یان ٣ ساڵی دەستپێکی سەرەتایی لە قوتابخانەدا دەمێننەوە، ئەویش بێ‌ئەوەی لە وانەگوتنەوەی مامۆستاکان تێبگەن.

لەوانەیە ئەو منداڵانە بتوانن کۆی ئەو شتانەی مامۆستاکەیان پێیان دەڵێت، بەبێ هیچ فێربوون و تێگەیشتنێک لە وانەکان، تەنیا وەکوو تووتی، یان بە شێوەیەکی مەکینەیی دووپات بکەنەوە. هەر بەو هۆیە زۆرینەی منداڵانی زمانە کەمینەکان لە دەستپێکی قوتابخانەدا واز لە خوێندن دەهێنن، بەهەرەیەکی وایان لە ئەو زمانە دەست کەوتبێت و فێری خوێندن و نووسین بە زمانی خۆیان بوویێتن، لە ئاکامدا بێ‌ئەوەی زانستێک فێر بووبێن، لە قوتابخانە وەڕەز دەبن. ئەگەر منداڵان بە زمانی خۆیان ڕابێن و پەروەردە بکرێن، بەئاسانی لە وانەکان دەگەن و فێری هەموو چەمکەکانی وانەیی دەبن. لێهاتوویی هۆشەکیی ـ ئەکادیمی خۆیان بە زمانی یەکەم بەهێزتر دەکەنەوە و ئەگەری ئەوە هەیە

1. Cognitive academic language proficiency

له داهاتوودا ببنه کەسایەتییەکی بیرمەند و زانا و هەروەها لە ئاستێکی باڵاتردا درێژە بە خوێندنی خۆیان بدەن (موهانتی[1] و هاوکاران، ٢٠٠٩).

لە ڕستەکانی دەقی (٧)دا، زمانی پێوەر وەکوو فاکتەرێک بۆ سەرکەوتن و پێشکەوتنی قوتابیان پێناسە کراوە کە وەها بەڵگاندنێک ئەو کاتە دەتوانێت ڕاست بێت کە ئەم زمانە هاوکات لەگەڵ زمانی یەکەمی ئاخێوەراندا، لە سیستەمی فێرکاریی فرەزمانیدا بەشدار بێت، نەک بە شێوەی سیستەمی فێرکاریی تاکزمانی بەڕێوە بچێت. دەقی (٨) لە ڕوانگەی زمانناسییەوە، بیرۆکەیەکی هەڵەیە. بۆ وێنە ئەگەر زمانی یەکەمی منداڵ (وەک دەڵێن زمانی دایکی) لەگەڵ زمانی دووەمدا کە زمانێکی باڵادەستە، جیاواز بێت، پێویستە شەش ساڵی سەرەتایی فێرکارییەکەی لە ڕێگەی زمانی یەکەمەوە بێت؛ چونکە «کارامەیی بنەڕەتیی پێوەندیی نێوانکەسی»[2] لە زمانی یەکەمدا دەنوێندرێتەوە (موهانتی و هاوکاران، ٢٠٠٩).

بە بڕوای زمانناسان، ئامانجی ئەم جۆرە ئایدۆلۆژییانە جگە لە نوقمبوون[3] و «تواندنەوەی زمانی»[4] هیچ پاڵنەرێک و پاساوێکی بۆ نادۆزرێتەوە و ئەمەش دەبێتە هۆی تواندنەوەی زمانەکان لە ناو زمانی باڵادەستدا کە خۆی بە زمانێکی ستاندارد داناوە و سەپاندووە. فێرکاریی نوقمسازی لە سەر بنەمای تیۆریی «مەلەکردن یان نوقمبوون» دامەزراوە. ئەم جۆرە ئایدۆلۆژییایە بۆ زمانە کەمینەکان خەسارێکی زۆری هەیە؛ چونکە ڕووبەڕووی پرسێکی دوولایەنە دەبنەوە و ئاستی خوێندنەوەیان دەخاتە ژێر مەترسییەوە. وازهێنان لە زمانی یەکەم و بەکارهێنانی زمانی دووەم نە تەنیا پرۆسەی فێرکاری و فێربوون لاواز دەکات، بەڵکوو کاریگەریی نەرێنی لە سەر گەشەکردنی هۆشەکی و سەرکەوتنی خوێندن دادەنێت (پیلێر، ٢٠١٦: ١٠٧). ئەم جۆرە ئایدۆلۆژییایە کە ئامانجی سیاسەتی تواندنەوەی زمانییە سەرەتا لە لایەن پەهلەوی یەکەمەوە دەستی پێکرد و بەڵگەنامە فەرمییەکانی ئەو سەردەمە ئەم وتەیە دەسەلمێنن (ڕەسوولی و هاوکارانی، ٢٠١٥).

سەیری ئەم ڕستانەی خوارەوە بکەن:

1. Mohanty
2.Basic Interpersonal Communicative Skills (BICS)
3. Submersion
4. Linguistic Assimilation

«ڕێکخراوەی بەڵگەنامە نەتەوەییەکان، کۆدی بەڵگە ٢٩٧/٣٠٤٨٢، شوێنی ئەرشیف ١٢٠ ق ٥ ئاپ ١»

• ڕستەی دەقی (١٠) سەرجەم کارگێڕانی قوتابخانەکان دەبێ لە بەشی گرینگیدان و پەرەپێدانی زمانی فارسی چاودێر و هۆشیار بن کە هەم مامۆستا و هەم خوێندکار لە قوتابخانەکاندا تەنیا بە زمانی فارسی قسە بکەن.

«ڕێکخراوەی بەڵگەنامە نەتەوەییەکان، کۆدی بەڵگە ٢٩٧/٣٣٩٧٧، شوێنی ئەرشیف، ١٢٦ گ ٥ ئاپ ١»

• ڕستەی دەقی (١١) هەرچی زووتر دەبێ زمانی فارسی لە ناو خێڵ و عەشیرەکاندا پەرەی بدرێت و لەم دۆخەی هەنووکە دووریان بخاتەوە و بە دامەزراندنی قوتابخانە سەرەتاییەکان، منداڵان و لاوان بکرێنە ئاخێوەرێکی فارس‌زمان.

ئەم بەڵگانە بە ڕاشکاوی پرۆژەی تواندنەوەی زمانی لە ئێراندا دەخەنەڕوو کە یەکێک لە چوار ئایدیۆلۆژیای تاک‌ڕەهەندیی کۆباروبیاس[1] (١٩٨٣)ـە و داوا لە هەموو ئاخێوەران دەکات لە وڵاتێکی فرەزمانیدا دەبێت فێری زمانێکی باڵادەست ببن و لە ناو ئەم زمانەدا بتوێنەوە. هەروەها کە پێشتر ئاماژەمان پێکرد، ئەم جۆرە ئایدۆلۆژییایە کە سیستەمی تاکزمانی زاڵ کرد، یەکێک لە کردارە نالۆژیکییەکانی پەهلەویی یەکەم بوو کە «فێرکاری بە زمانی فارسی» و «فێرکاریی زمانی فارسی» لەگەڵ یەکتر تێکەڵ کرد و تەنیا مەبەستی و تواندنەوەی زمانەکانی دیکە بوو لە ناو زمانی فارسیدا.

هەروەها پەرلەمانتار و سەرۆکوەزیرانی ئێران لە ٨ی سەرماوەزی ساڵی ٢٦٢٩ لە جنێڤەوە بۆ کاربەدەستانی ئێران نامەیەکی ناردووە کە تێیدا جەختی لە سەر هاوشێوەسازی ئێرانییەکان کردووە. لە ڕوانگەی ئەودا، باشترین کار دەبێت بڵاوکردنەوەی نووسراوەکان بە زمانی فارسی بێت؛ بەڵام نەک بەجۆرێک کە هەست بکرێ دەیانەوێت هەموو خەڵکەکە بکەن بە فارس. هەروەها لەو نامەیەدا نووسیبووی بەختەوەرانە، زمانی تورکی و کوردی زمانێکی ئەدەبی نین و هیچکام لە زمانە کەمینەکان خاوەن ناوەرۆک و دەقێکی ئەدەبیی تایبەت بە خۆیان نین؛ بۆیە بە ئاسانی لە ناو زمان و ئەدەبی فارسیدا دەتوێنەوە («لە پەراوێزی ئێرانناسیدا ٤»، بوخارا، ژمارە ١١٤، ڕەزبەر-خەزەڵوەری ٢٧١٦، لاپەڕەکانی ١٨٥-١٨١).

سەرنجی ئەم نموونەیەی خوارەوە بدەن:

«ئاژانسی هەواڵی مێهر، کۆدی هەواڵ ٤٦٣٢٠٥٤، ١٠ی ڕەزبەری ٢٧١٨»

• ڕستەی دەقی (١٢) پلانی لێهاتوویی زمانی فارسی ڕێک هەمان دادپەروەریی فێرکارییە و دەبێتە هۆی ئەوەی مۆرکی زەینکوێری بە قوتابییەکانی ناوچە دووزمانەییەکان نەلکێنن.

---

1. Cobarrubias

لە دەقی (١٢)دا باس لەوە کراوە کە پڕۆژەی تاقیکردنەوەی لێهاتوویی زمانی فارسی بە پێی دادپەروەریی فێرکارییە؛ بەڵام وەها ڕوانگەیەک لە بواری زمانناسییەوە، هەڵەیە. بە وتەی پیلێر، نادادپەروەریی زمانی کاتێک ڕوودەدات کە تەنیا یەک زمان لە سیستەمی فێرکاریدا جێگیر بکرێت؛ بۆ نموونە خوێندنی باشتر بە پێی ئەو زمانەیە کە ئەرکی «گواستنەوەی زانست»[1]ی لە ئەستۆدایە و زمانەکانی دیکە لەم بوارەوە هیچ بایەخ و بەهایەکیان نییە. بە وتەیەکی تر، کاتێک زمانێک وەکوو زمانی فێرکاری و زانست دەناسێنرێت، بەواتای ئەوەیە کە زمانەکانی دیکە توانای دەربڕینی چەمکە زانستییەکانیان نییە (پیلێر، ٢٠١٦: ١٨٠-١٧٢).

٣- ٥- شیکردنەوەی نموونەی ئایدۆلۆژیای سێهەم

«ئیتلاعات، ژمارە ٥٩٧٠، ٩ی ڕێبەندانی ٢٦٤٥»

• ڕستەی دەقی (١٣): خوانەخواستە، لەم قۆناغەدا ئەگەر ئەم پڕۆژەیە شکست بهێنێت و زمانێکی تر لە ئێراندا بەسەر فارسیدا زاڵ بێت، ئێران و ئێرانی دەفەوتێت.

لە ئێراندا ئایدۆلۆژیای سێهەم لە ساڵی ٢٦٤٥دا یەکەم هەنگاو بوو لە سەر مژاری پلانی سیاسەتە زمانییەکانی پەهلەوی دووهەم. لە ڕستەی دەقی (٧)دا بەڕوونی ڕایگەیاندووە کە ئەگەر زمانێکی تر جگە لە فارسی لە ئێراندا زاڵ بێت، ئەوە دەبێ فاتیحەی ئێران و ئێرانی بخوێندرێت. خولقاندنی ئەم جۆرە ئایدۆلۆژیایە کە لە مێشکدا جێگیر دەبن، بەواتای ئەوەیە کە تەنیا یەک زمان دەتوانێت ئاخێوەرانی وڵاتی ئێران لە دەوری یەک کۆ بکاتەوە و باقی زمانەکان پیلانگێڕ و ئاژاوەگێڕن.

سەیری ئەم نموونایەی خوارەوە بکەن:

«عەسری ئێران، کۆدی هەواڵ: ٣١٧٢٥٣، ٧ی ڕێبەندانی ٢٧١٣»

- ڕستەی دەقی (١٤): خوێندن بە زمانی ئەتنیکەکان، زۆر مەترسیدارە.
- ڕستەی دەقی (١٥): ئەمە بابەتێکی مەترسیدارە و بۆنی پیلانگێڕی لێوە دێت.
- ڕستەی دەقی (١٦): فێرکاری بە زمانە خۆجێیی و ئەتنیکییەکان لە قوتابخانەکاندا دژی ئاسایشی نەتەوەییە.

«ئاژانسی هەواڵی کۆماری ئیسلامی، کۆدی هەواڵ: ٨١٠٥٨٥٤٨، ٥ی ڕەشەمەی ٢٧١٣»

ڕستەی دەقی (٣): فێرکاریی زمانە خۆجێییەکان لە قوتابخانەکاندا داواکاریی هەندێک لە گرووپە سیاسییەکانە.

«ماڵپەڕی هەواڵ-شیکاری ئازەرییەکان، ٥ی سەرماوەزی ٢٧١٤»

---

1. Knowledge transformation

•ڕستەی دەقی (١٧): بابەتی فێرکاریی زمانە خۆجێییەکان لە قوتابخانەکانی ئێراندا یەکێکە لە قۆناغەکانی پرۆژەی جیایی و پارچەپارچەبوونی ئێران.

ئەو ڕستانەی لە نموونەکانی سەرەوە هاتوون، دەستەواژەی «پرۆژەی جیایی»، «بۆنی پیلانگێڕی»، «بابەتی مەترسیدار»، «دژی ئاسایشی نەتەوەیی»یان تێدایە و هەموویان لە ئایدۆلۆژیای سێهەمدا پەرەیان پێ دەدرێت کە جگە لە زمانی فارسی نەبێت، زمانەکانی دیکە وەکوو شەڕەنگێز و ئاژاوەگێڕ ناویان لێ دەبرێت. لەم ئایدۆلۆژیایەدا، بەردەوام خوازەی «ئوستوورەی ئاژاوەگێڕ»[1] لە مێشکی خەڵکدا ئەو واتایە دەگەیەنێت کە جیاوازیی زمانەکان، کۆمەڵگا دابەش دەکات و دەبێتە هۆی جیابوونەوەی خەڵک و لە سەر ئەو باوەڕە دامەزراوە کە ئاخێوەر ناتوانێ هاوکات هەم دڵسۆز و ئەمەگناسی بەها نەتەوەییەکانی خۆی بێت و هەمیش پارێزەری جۆراوجۆریی زمانی بێت. هەروەها لە سەر ئەو گریمانەیە دامەزراوە کە ئەو زمانەی ئاخێوەر قسەی پێ دەکات، ئەمەگناسیی ئەو لە بەرانبەر بەها نەتەوەییەکاندا کەم و لاواز دەکاتەوە.

زۆرجار لەم ئایدۆلۆژیایە داخوازییەکانی زمان لەگەڵ باسی «جیاییخوازی» تێکەڵ دەکرێت و تێیدا هەر زمانێکی تر جگە لە زمانی فەرمی، وەک پرۆژەیەک بۆ جیاییخوازی و دابەشکردنی وڵات سەیر دەکرێت. هەروەک ڕستەی (١٧) کە بە ڕاشکاوییەوە ڕایگەیاندووە کە هەموو ئەو گرووپ و کەسانەی مافی زمانییان دەوێت لە بنەڕەتدا جیاییخوازن. پێشتر وتمان ئەم ئایدۆلۆژیایە هەڵەیە؛ لایەنگرانی ئەم جۆرە تێڕوانینە کە بەردەوام دەڵێن لە هەموو وڵاتانی دنیادا تەنیا یەک زمان بە فەرمی ناسراوە، هێشتا نازانن کە زۆربەی وڵاتانی دنیا زیاتر لە زمانێکیان بە فەرمی ناساندووە و ئەم وڵاتانە مودێلێک دەخەنەڕوو کە تێیدا جۆرەزمانەکان لە سیستەمی فێرکاریدا بەشدارن و هاوکات لەژێر ئاڵایەکی هاوبەش و کەلتوورێکی نەتەوەیی سەقامیان گرتووە؛ بۆیە زمان ناتوانێت ببێتە هۆی ئەوی ئاخێوەران خۆیان بە وڵاتێکی سەربەخۆ پێناسە بکەن؛ بەڵام پێچەوانەی ئەمە هەیە و ئەگەر سەیری وڵاتانی دیکە بکەین؛ بۆ نموونە زمانی فارسیی تارانی و زمانی فارسیی کابولی لە بازنەی سنوورە سیاسییەکانی ئێران و ئەفغانستاندا هەر یەکەیان وەک زمانێکی پێوەر و ڕەنگە وەک زمانێکی جیاواز سەیر بکرێن و ئاخێوەرەکانیان وەک یەک دەدوێن؛ بەڵام لە زۆربەی بەستێنە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکاندا خۆیان سەر بە دوو وڵاتی جیاواز پێناسە دەکەن، یان وڵاتی ئازەربایجان بە پێچەوانەی وڵاتی تورکیا، زمانی فەرمیی خۆی بە تورکی ناو نابات؛ بەڵکوو بە ئازەری ناوی دەنێت.

بە وتەی دومێرت[2] (٢٠١١: ٢٦١) زۆرجار زمانەکان لە بواری پێکهاتەییەوە وەکوو یەکن و شێوە لێکچووەکانی ئاخاوتنیان لە یەک دەچێت؛ بەڵام بە هۆی پێگەی کۆمەڵایەتی و سیاسییەوە

1. Myth of divisiveness
2. Deumert

وەک زمانی جیاواز و جیا ڕیزبەندی دەکرێن؛ بۆ نموونە دەتوانین ئاماژە بە زمانی هیندی و ئوردوو، یان کرۆڤاتیا و سربیا بکەین؛ بۆیە مەرج نییە پێوەندی و هۆگری و خۆشەویستیی کۆمەڵێک خەڵک بۆ وڵاتێک لە ڕێگەی ئەو زمانەوە دیاری بکرێت کە پێی دەئاخێون. زۆرجار ئەم ئایدۆلۆژیایە ناکۆکی، ململانێ و «پێکدادانی زمانی»[1]ی لێ دەکەوێتەوە سەیری ئەم نموونەی خوارەوە بکەن:

«فراتاب، کودی هەواڵ: ۱۱۷۸۰، ۳۱ی گەلاوێژی ۲۷۲۰»

ڕستەی دەقی (۱۸): سڕینەوەی نووسراوەی کوردیی تابلۆکانی زانکۆی کوردستان

لە ساڵی ۲۷۲۰دا تاقمێک خوێندکار لە دەستەی بەڕێوەبەریی زانکۆی سنە، نووسراوە کوردی، ئینگلیزی و عەرەبییەکانی سەر تابلۆکانی کۆلێژی زمان و وێژە و ناوەندی توێژینەوەی کوردستانناسی و باڵەخانەی ناوەندیی زانکۆی کوردستانیان ڕەش کردبووەوە و تەنیا نووسراوە فارسییەکانیان هێشتبووەوە. لە ئاکامدا ناوەندی نووسەرانی کوردستان و چالاکانی خوێندکاری و فەرهەنگی لە بەرانبەر ئەم کردەوەدا ناڕەزایەتیی خۆیانیان دەربڕی و بە هەڵوێستێکی دوژمنانە لە بەرانبەر زمان و فەرهەنگی کوردیدا لە قەڵەمیان دا.

زۆرجار ئەم ئایدۆلۆژیایە مافی زمانەکانی دیکە دەفەوتێنێت و دە بێتە هۆی «هەڵاواردنی زمانی[2]»ی:

«بەخشنامەی پەروەردە و فێرکاریی شارستانی سەقز، ژمارە: ۶۲۵/۳۹۰۵۳/۳۰۰۰ ای سەرماوەزی ۲۷۱۰»

- ڕستەی دەقی (۱۹): لە پێناو پاراستنی مافی هاوکاران و خوێندکاراندا، پێویستە کۆبوونەوەکان تەنیا بە زمانی نەتەوەیی بەڕێوەبچێت.

لە ڕستەی دەقی (۱۹)دا کە ئاماژە بە پاراستنی مافی ئاخێوەرە خۆجێییەکان لە شاری سەقزدا کراوە، دەبێ بڵێین ئەو جۆرە مافانە بە زمانی فارسی بەدی نایەن؛ چونکە بە بڕوای ڕویز زمان وەک مافی تاک، هەڵگری ئازادیی ئاخێوەرەکانە کە ئەم مافە لە سیستەمێکی فەرمی وەکوو سیستەمی فێرکاری و پەروەردەییدا دابین دەکرێت و هەروەها «مافی زمانی»[3] بەواتای پاراستنی هەموو زمانە میراتییەکانە. هەروەک چۆن مرۆڤێک ئازادانە بیروباوەڕەکەی خۆی دەردەبڕێت و لایەنگریی لێ دەکات، زمانیش، ڕێک وەکوو یەکێک لە مافەکانی مرۆڤ، هەڵبژاردەیەکی ئازادە. نکۆڵیکردن و حاشاکردن لە مافی زمانی لە کۆمەڵگادا هۆی دروستبوونی نادادپەروەری و نایەکسانی دەبێت؛ بۆیە ئەوانەی «هەڵاواردنی زمانی» قبووڵ ناکەن، هەرگیز هەڵاواردنی ڕەگەزی، نەتەوەیی، ئەتنیکی و هتد، وەرناگرن.

---

1. Language conflict
2. Linguistic Discrimination / Linguism
3. Language right

فێلیپسۆن[1] (١٩٩٢) چەمکی هەڵاواردنی زمانی بەکارهێنا کە وەکوو وشەی ڕەگەزایەتی، یان سێکسیزم دەنوێندرێت و لە ڕوانگەی ئەودا هەموو سیستەمە فێرکارییەکان جگە لە زمانی یەکەم (وەک دەڵێن زمانی دایکی) نەبێت، جۆرێک سیستەمی ئیمپریالیستییە، تەنانەت ئەگەر پاڵنەری فێرکار ئەوە بێت کە یارمەتیی فێرخوازەکەی بدات کە لە هەژاری بێتە دەر و دەرفەتی پیشەیی یەکسانی بۆبڕەخسێت؛ بۆیە هەتا لەگەڵ هەموو زمانەکان بە شێوەیەکی بەرابەر و یەکسان هەڵسوکەوت نەکرێت، هەموو فێرگە چەندزمانییەکان بە هەڵاواردنی زمانی تاوانبار دەکرێن (فیلیپسۆن، ١٩٩٢: ٤٧-٤٦).

سکوتناب کانگاس هاوسەرەکەی فیلیپسۆن بە توندترین شێوە هەڵوێستی خۆی دەردەبڕێت و دەڵێت: قوتابخانەکان مەکۆیەکن بۆ «نەسڵکوژی زمانی»[2] و جینۆسایدی زمانەکان (سکوتناب کانگاس، ٢٠٠٠). هەروەها کاترینا تۆماسۆڤسکی[3] (٢٠٠٤)، پەیامنێری نەتەوە یەکگرتووەکان سەبارەت بە مافی خوێندن ڕادەگەیەنێت کە ئەگەر ئەو ڕێبازە نەگۆڕدرێت، قوتابخانەکان دەتوانن شوێنێکی کوشندە بن. پێشێلکردنی مافەکانی فێرکاریی وەکوو پێشێلکردنی «مافی زمانیی مرۆڤ»[4]ە کە نەسڵکوژی و جینۆسایدی زمانی بە دوای خۆیدا دەهێنێت.

زۆرجار ئەم ئایدیۆلۆژیایە وەک «خۆهەڵکێشانی نەتەوەیی»[5] سەیر دەکرێت:

«هەمشەهری، کۆدی هەواڵ: ١٥٠٧٠١، ٣٠ی ڕێبەندانی ٢٧٢١»

- ڕستەی دەقی (٢٠): تاکە زمانی کلاسیکی زیندووی دنیا، زمانی فارسییە.

«ئاژانسی هەواڵی کتێبی ئێران، ١٦ی ڕێبەندانی ١٤٠٠»

- ڕستەی دەقی (٢١): زمانی فارسی، زمانی تورک و کورد و بەلووچ و عەرەب و تورکمانەکانە و هەموو قەومێکی دیکەی ئەم خاکە، شانازی بەوە دەکەن کە خاوەنی ئەم گەنجینە بەنرخەن.

لە ڕستەی دەقی (٢٠)دا، زمانی فارسی وەک تاکە زمانی کلاسیکی زیندووی دنیا پێناسە کراوە کە ئەم جۆرە تێڕوانینە لە زانستی زمانناسیدا هیچ جێگە و پێگەیەکی نییە؛ چونکە بۆ نموونە زمانی لاتینی وەک یەکێک لە زمانە کلاسیکەکانی دنیا، لە ڤاتیکاندا هێشتا زیندووە و

1. Philipsson
2. Linguistic Genocide
3. Katarina Tomasveski
4. Linguistic Human Rights (LHRs)
5. self-glorification

لە ڕادیۆ و ئینتەرنێت و لە کتێب و فیلمەکاندا و لە ڕێوڕەسمە جۆراوجۆرەکان و تەنانەت لە پۆلەکانی قوتابخانە سەرەتاییەکاندا هەیە و بەکار دەبرێت، تەنانەت فەرهەنگنووسەکانیش وشەی نوێی لاتینی ڕۆدەنێن، بۆئەوەی پێوەندیی ئەم زەمانە لەگەڵ جیهانی مۆدێرندا بپارێزن (ڕیکرسۆن و هیڵتۆن، ۲۰۰۶: ۲۴۲-۲۴۱). هەروەها زمانی یۆنانیش لە یۆناندا هێشتا ئاخێوەری هەیە و زمانی سانسکریتیش لە هیندستاندا وانەی پێ دەخوێندرێت و ئاخێوەری هەیە و ئەو زمانانەی کە لە ناوچەی زاگرۆسی کوردستاندان، هەموویان زیندوون و ئاخێوەریان هەیە. بەگشتی ئەم جۆرە نرخپێدانە لە زانستی زمانناسیدا هیچ بنەمایەکی زانستییان نییە و زیاتر لەگەڵ ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیستیدا تێکەڵ کراون کە بەردەوام جەخت لە سەر گەورەنوێنیی مێژوویی و کەلتووریی وڵاتێک دەکەنەوە.

ڤەندایک[1] (۲۰۰۶: ۷۸) ئەم ئایدیۆلۆژیایە وەک «خۆهەڵکێشانی نەتەوەیی» دادەنێت و ناوی لێ دەبات؛ بۆیە ڕیزبەندیی زمانەکان و نواندنیان وەک زمانی ڕەسەن لە ڕێگای کلیشەی وەک «زمانی باڵا»، «پلەی یەکەمی ڕیزبەندیی زمانەکان»، «زمانی دەوڵەمەند»، «زمانی ڕەوان و شیرین»، «زمانی خاوێن»، «زمانی بێگەرد و دەگمەن»، «زمانی نەزۆک»، «زمانی بەهێز و پتەو»، «زمانی شەکر» و هتد، هیچ بنەما و بناغەیەکی زمانناسانەیان نییە. وەک تراسک و میبلین[2] (۲۰۰۶: ۵۶) دەڵێن لە ڕوانگەی زمانناسییەوە هەموو زمانەکان دەتوانن بە شێوەیەکی یەکسان ببنە هۆی تێگەیشتنی گونجاو لە سروشتی زمانە مرۆییەکان.

لە دەقی (۲۱) بە خۆهەڵکێشانی نەتەوەیی و بە دەربڕینێکی سۆزدارانە و نالۆژیکییەوە، تاکە زمانێک وەکوو زمانی هەموو تورکەکان، کوردەکان، بەلووچەکان، عەرەبەکان و تورکمانەکان ناوی براوە. لە وەڵامی ئەم جۆرە ئایدۆلۆژیایە، دەکرێت بڵێین لەڕووی زمانناسییەوە، زمانەکانی تورکی و عەرەبی لە ڕیزبەندیی زمانە ئێرانییەکان و لە ڕیزی زمانی فارسیدا نین؛ بۆیە ئەم جۆرە تێڕوانین و بیر و باوەڕانە لە زمانناسیدا هیچ بارێکی زانستییان نییە. ئەم جۆرە ئایدیۆلۆژیانە کە وڵاتێکی فرەزمانی، تەنیا بە زمانێکی تایبەت (وەک فارسی) بە دنیا دەناسێنن، لایەنە هێژمۆنییەکانی زمانە باڵادەستەکان زیاتر زەق دەکەنەوە.

لە دیاگرامی (۱)دا، ڕێژەی سەدی ئەو ئایدۆلۆژیا زمانییانە دەستنیشان کراون کە لە دەقە چاپەمەنییەکاندا هاتوونە:

---

1. Van Dijk
2. Trask & Mayblin

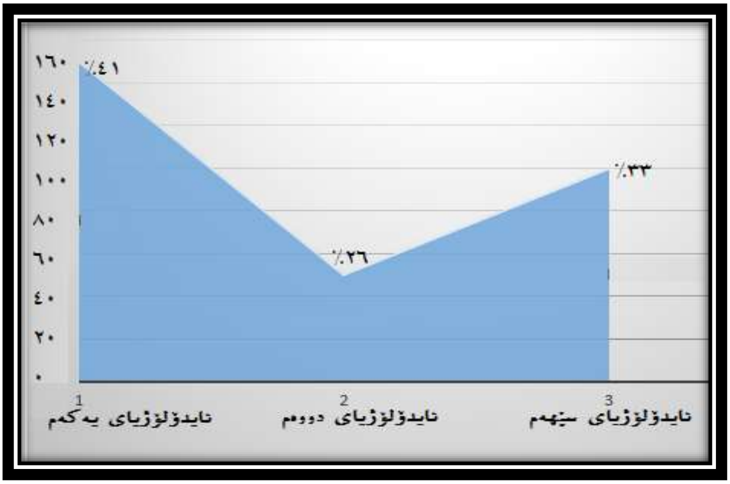

دیاگرامی (١) ڕێژەی بەکارهێنانی ئایدۆلۆژیا زمانییەکان لە دەقە چاپەمەنییەکاندا

هەر وەک لە دیاگرامی (١)دا هاتووە. ڕێژەی ئایدۆلۆژیای یەکەم زۆرترین نواندنەوەی هەیە و ئەمە پیشاندەری ئەوەیە کە زمانە کەمینەکان وەک کێشە و گرفتێک سەیر دەکرێن و هەروەها لە مودێلی باتیستێلادا، بەڵام هەر وەک پێشتر وتمان هەموو وڵاتەکانی دۆنیا فرەزمانین و کۆمەڵگەی تاکزمانی بەرهەمی وەهم و خەیاڵە.

بە پێی ماڵپەڕی متمانەپێکراوی ئێتنۆلۆگ[1]، وڵاتی پاپوا گینیای نوێ[2] کە وڵاتێکی هاوبەشە و دەکەوێتە ناو زەریای هێمن و ئۆقیانووس و نیوگینیاوە، خاوەنی زیاتر لە ٨٠٠ زمانە. لە ڕیزبەندی ئەو وڵاتانەی کە خاوەن چەشناوچەشنیی زمانین، ئەندەنوسیا بە ٧١٠ زمان و نەیجیریا بە ٥٢۴ زمانی زیندوو لە جیهاندا پلەی دووەم و سێیەمیان هەیەز ئەمەش بۆمان دەردەخات کە لە جیهاندا کۆمەڵگای تاکزمانی لە عەرزی واقیعدا بوونی نییە. سپالسکی[3] لە کتێبی سیاسەتی زماندا، لیستی زمانەکانی جیهانی لە وڵاتە جیاوازەکاندا دەخاتەڕوو؛ بۆ نموونە لە هیندستان زیاتر لە (٣٧٨) زمان، مەکسیک (٢٨٨)، کامێرون (٢٧٩)، کۆنگۆ (٢١٨)، چین (٢٠١)، بەرازیل (١٩٢)، ئەمریکا (١٧۶)، سودان (١٧۴)، فلیپین (١۶٩)، مالیزیا (١٣٩)، نیپاڵ (١٢٠)، کەنەدا (٩٠)، کۆلۆمبیا (٧٨)، کۆتدیڤوار (٧٧)، فەرەنسا (٢٩)، ئەڵمانیا (٢٥)، ئیتاڵیا (٣٣)، بەریتانیا (١٢)، سویسرا (١٢)، پاراگوای (٢٠) و... هەیە (سپالسکی، ٢٠٠۴: ١٧۴).

هیچ زمانێک لە وڵاتێکدا بۆ زمانەکانی دیکە کێشە ساز ناکات. ئەم ئایدۆلۆژیایە هەر وەک ڕویز (١٩٨۴) دەڵێت: لە بیرۆکەی «زمان وەک گرفت»ـە کە لە تێڕوانینی تاکزمانی و تواندنەوەی

1. Ethnologue
2. Papua New Guinea
3. Spolsky

زمانییەوە سەرچاوە دەگرێت و هەبوونی هەر زمانێک جگە لە تاکزمانی، وەک کێشە و گرفت دەزانێت و زمانی ئاخێوەرانی دیکە وەکوو زمانێکی لاواز سەیر دەکات کە پێویستە بخرێتە پەراوێزەوە و لە کۆتاییدا دەستی بەسەر بوارەکانی دیکە لە سیستەمی فێرکاریدا ڕانەگات (ڕویز، ۱۹۸۴).

ڕێژەی بەکارهێنانی ئایدۆلۆژیای سێهەم (۳۳) لە سەدە. پێشتر وتمان لەم ئایدۆلوژیایەدا، بوونی هەر زمانێک جگە لە تاکزمانی، مەترسییە و دەبێتە هۆی پارچەپارچەبوونی کۆمەڵگە کە هەروەک ئاماژەمان پێکرد، ئەم جۆرە هەڵوێستە هەڵە و بێبنەمایە. ئەگەر بە تێڕوانینێکی لۆژیکییەوە سەیری سیستەمی فێرکاریی فرەزمانی لە وڵاتانی جیهاندا بکەین دەتوانین بڵێین لەم ڕوانگەیەوە وەها کێشەیەک دەتوانێت بەتەواوی چارەسەر بکرێت؛ بۆیە ئەم جۆرە نیگەرانییانە سەبارەت بە جۆراوجۆریی زمانی بێهودە و بێمانایە. سیستەمێکی لەو جۆرە کە هەموو زمانەکان لەبەر چاو دەگرێت، ڕوانگەیەکی مرۆڤتەوەرانەیە کە گرینگی بە پێکەوەژیانی زمانەکان دەدات (هۆرنەر و وێبەر[1]، ۲۰۱۵).

۶- ئەنجام

توێژینەوەی بەردەست بە ڕوانگەیەکی ڕەخنەییەوە ئایدۆلۆژیا زمانییەکانی لە دەقە چاپەمەنییەکاندا تاوتوێ کردووە. ئەو دەقانە بریتین بوو لە بەڵگە سیاسییەکان و ئەو بەیاننامە و بەخشنامانەی لە لایەن دەزگا و ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکانەوە بڵاو کراونەتەوە؛ بۆ نموونە لە سەرەوەی ئەو بەڵگەنامانەدا وەزارەتی پەروەردە و ئەکادیمیای زمان و ئەدەبی فارسییە کە ئەندامەکانیان ڕاشکاوانە لەگەڵ سیستەمی فێرکاریی فرەزمانیدا دژایەتییان کردووە. لە ئاکامدا بە پێی شیکردنەوەی داتاکان ئەوەمان بۆ دەرکەوت کە ئایدۆلۆژیای یەکەم لەم دەقانەدا زەق و بەرچاو نوێندراوە. هەر وەک پێشتر وتمان سەرچاوەی ئەم ئایدۆلۆژیایە بۆ سەرهەڵدانی ناسیۆنالیزم دەگەڕێتەوە؛ واتە ئەو کاتەی کە دەوڵەتەکان لە کۆمەڵگا پارچەپارچەکاندا و لە شانشینەکانی سەدەی ناوەڕاستدا سەریان هەڵدا.

ئەم تاکزمانییە دواتر لە لایەن گرووپە باڵادەستەکانەوە پەرەی پێ درا و هەڕەشەیەک بوو بۆ سەر زمانەکانی دیکەی سەرانسەری جیهان. ئەم ئیدۆلۆژیایە کە لە دەقە چاپەمەنییاکاندا زۆرترین ڕێژەی بەکارهێنانی بووە، لە سەر ئەو باوەڕە بنیات نراوە کە دەبێت یەکگرتوویی و یەکپارچەییی وڵاتێک بپارێزرێت و زمانەکەمینەکان پەراوێز بخرێن، یان بەتەواوی بفەوتێن؛ بەڵام بە هۆی نموونە پێچەوانەکانی کە پێشتر ئاماژەمان پێکرد، ئەم بیرۆکەیە ناتوانێت بەڵگاندنێکی ڕاست بێت و تەنیا بیانوویەکە بۆ سەپاندنی هێژمۆنی گرووپە باڵادەستەکان بەسەر گرووپە کەمینەکاندا. ئەم دەسەڵاتە تاکزمانیە تەنیا لە ڕێگەی هێزی فیزیکییەوە ناسەپێنرێت؛ بەڵکوو بەشێوەی نهێنی و لە ڕێگەی

1. Horner & Weber

ئایدیۆلۆژیا و گوتارەوە دەسەپێنرێت و چاپەمەنییەکان بڵاویان دەکەنەوە؛ بۆیە لە ئێستادا ئەوانەی پێیان وایە زمانی فەرمیی وڵاتێک بەزۆر نەسەپێنراوە، بیرۆکەیەکی هەڵەیان هەیە. ئەم نموونانە دەریدەخەن کە سەپاندنی هێز و دەسەڵات هەمیشە لە ڕێگەی زۆر و گوشارە نییە؛ بەڵکوو فۆرمێکی ئایدیۆلۆژیکی هەیە کە بەهێز و زۆرەملێ و سەپاندنەوە ناکرێت؛ بەڵکوو لە ڕێگەی دەستەبەرکردنی ڕەزامەندیی ئاخێوەرانەوە جێبەجێ دەکرێت.

ئەم ئایدۆلۆژیایە کە زمانێکی تایبەت وەک فاکتەری یەکگرتوویی نەتەوەیەک سەیر دەکات، لە ڕاستیدا هەوڵ دەدات نیشتمانێک لەو زمانە تایبەتەدا پێناسە بکات؛ بەڵام ئەوە ئایدۆلۆژیای جۆرواوجۆریی زمانییە کە دەبێتە هۆی یەکگرتوویی نەتەوەیی؛ چونکە نەتەوەیەک کە خۆی بە تاکزمانییەوە پێناسە دەکات و فاکتەری یەکگرتوویی خۆی لە زمانێکی تایبەتدا دەبینێتەوە، ڕوانگەیەکی تۆتالیتاری و پاوانخوازانەی هەیە کە لە بەرژەوەندیی گرووپە باڵادەستەکانی کۆمەڵگادایە و زمانەکانی دیکەش دەخاتە پەراوێزەوە؛ بۆیە ئەم ئایدۆلۆژیایە وەک کێشە و گرفتێک بۆ یەکڕیزی و یەکگرتوویی ئاخێوەران و پێکهاتەکانی دوڵەت - نەتەوە سەیر دەکرێن؛ بەڵام بە پێچەوانە ئایدۆلۆژیای جۆراوجۆریی زمانی دەتوانێت وەک ئامرازێکی بنەڕەتی بۆ بەهێزکردنی هەستی نەتەوایەتی و یەکگرتوویی ئاخێوەران سەیر بکرێت؛ چونکە ئامانجی بە فەرمی ناساندنی زیاتر لە یەک زمان و بەشداریکردنی هەموو زمانەکانە لە بەستێنە جیاوازەکانە.

ئایدۆلۆژیای دووەمیش دوای ئایدۆلۆژیای یەکەم، زۆرترین نواندنەوەی لە دەقە چاپەمەنییەکادا بووە. ئەم ئایدۆلۆژیایە هەمیشە دروشمی سەپاندنی بیرۆکەی تاکزمانییە و بوونی هەر زمانێک جگە لە تاکزمانی، بە مەترسیدار دەزانێت و ئاخێوەرانی زمانەکانی دیکە وەک جیاییخواز و ئاژاوەگێڕ پێناسە دەکات؛ بەڵام ئەم ئایدۆلۆژیایە خۆی جۆرێک کێشە و ململانێ و شەڕ دژی زمانەکانی دیکە ساز دەکات و پەرەپێدانی ئەم ئایدۆلۆژیایە لە سەر بنەمای سەرکوتکردنی جۆراجۆریی زمانەکان دامەزراوە کە بە بڕوای بیرداڕێژانی پاشمۆدێرنیزم خەونێکی پانخوازانە و ئیمپریالیستییە. لە کۆتاییدا دەکرێت بڵێین زمانی ئەوە سەپاندنی تاکزمانییە کە دەبێتە هۆی جیابوونەوە و دابەشبوونی کۆمەڵگاکان، نەک ئایدۆلۆژای جۆراوجۆریی زمانی.

بەگشتی ئایدۆلۆژیای یەکەم و دووەم کە باس لە چەمکەکانی وەک «زمانی پێوەر»، «زمانی ستاندارد»[١]، «زمانی هاوبەش»[٢]، «زمانی نەتەوەیی»[٣]، «زمانی فەرمی»[٤] دەکەن، تێڕوانینەکەیان لە هەموو ئاستەکانی زانستی زمانناسیدا نە تەنیا زانستی نین؛ بەڵکوو وشەڕۆنانی ئەم چەمکانە

1. Standard language
2. Common language
3. National language
4. Official language

له سەر بنەمای وەهم و ئەفسانە داتاشن. تواندنەوە و یەکاندنی زمانەکان لەژێر ناوی ئەم جۆرە چەمکانەدا بەواتای پەراوێزخستنی جۆراوجۆریی زمانییە و زمانەکانی دیکە لە تایبەتمەندییە کەلتوورییەکانی خۆیان پووچەڵ دەکاتەوە کە لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی تێکدان و ڕووخاندنی گەنجینە و خەزێنەی کەلتووریی وڵاتێک. ئاماژەکردنی ئەم جۆرە ناوانە لەنێو ئایدۆلۆژیای یەکەم و دووەم خۆی لە خۆیدا دەبێتە هۆی نرخپێدان و بەهادارکردنی زمانە باڵادەستەکان و زمانەکانی دیکە لە بەها و بایەخ و پرێستیژی خۆیان دەسڕێتەوە. بە وتەیەکی تر، ئەم جۆرە بیرۆکەیە خەسار و زیانێکی زۆری کۆمەڵایەتی و کەلتووری بە دوای خۆیدا دەهێنێت و ئەگەر هەستی نەتەوایەتیی ئاخێوەران لە ئاستی ئەو نیشتمانەی کە تێیدا دەژین دابەزێت، هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەم ئەفسانە و چیرۆکانەی لەژێر ناوی «یەک زمان - یەک نەتەوە» پەرەیان پێ دەدرێت؛ چونکە ئەم دیاردەیە هەستیاریی ئاخێوەرانی زمانە کەمینەکان دەورووژێنێت و دەبێتە هۆی پارچەپارچەبوونی کۆمەڵگا و لە هەمووی گرینگتر لێبوردەیی کۆمەڵایەتیی ئاخێوەران تێک دەدات و هەستی نەتەوایەتییان دادەبەزێنێت.

سەرچاوەکان

خالق‌پناه، کمال و علی سنایی (۱۳۹۹). «مدرنیته و صورت‌بندی گفتمانی سیاست فرهنگی: تحلیل گفتمان سیاست فرهنگی دولتی در ایران (۱۲۸۵ ش. تا امروز». *جامعه شناسی کاربردی*، ش. ۷۹، صص. ۵۷-۷۴.

رسولی، حسین؛ رضا دهقانی و علیرضا کریمی (۱۳۹۶). «سیاست‌های زبانی پهلوی اول در کردستان و پیامدهای آن (با تأکید بر مدارس)». *مطالعات تاریخ فرهنگی*، ش. ۳۰، صص. ۹۸-۷۸.

صفوی، کورش (۱۳۹۸). *نوشته‌های پراکنده: دوازده گفت‌وگو (جلد ۷)*، تهران: علمی.

محمدی، عادل. (۱۴۰۳). «تحلیل استعاره‌های رایج پیرامون تنوع زبانی در اذهان کنشگران اجتماعی». *تحلیل گفتمان ادبی*، ۲(۳).

Albury, N. J. (2020). Language attitudes and ideologies on linguistic diversity. In A. C. Schalley & S. A. Eisenchlas (Eds.), *Handbooks of Applied Linguistics* (pp. 357-376). Berlin/Boston: De Gruyter Mouton.

Amini, R. (2022). A critical reading on language endangerment: focusing on endangered languages in Iran. *Journal of Critical Applied Linguistics Studies*, 1(1): 85-99.

Anderson, B. (1983). *Imagined Communities*. London and New York: Verso.

Anthony, L. & Baker, P. (2015). ProtAnt: A tool for analysing the protoypicality of texts. *International Journal of Corpus Linguistics*, 20(3), 273–292.

Blackledge, A. & Pavlenko, A. (2002). Ideologies of language in multilingual contexts. *Multilingua*, 21(2/2), 121-140.

Cameron, L. (2012). *The commodification of language: English as a global commodity*. In T. Nevalainen & E. C. Traugott (Eds.), The Oxford handbook of the history of English (pp. 352–361). Oxford: Oxford University Press.

Cobarrubias, J. (1983). Ethical Issues in Status Planning. In J. Cobarrubias & J. A. Fishman (eds.), *Progress in Language Planning: International Perspectives*. The Hague: Mouton Publishers.

Crystal, D. (2004). *The language revolution*. Cambridge: Polity Press.

Cummins, J. (1997). Cultural and linguistic diversity in education: A mainstream issue? *Educational Review*, 49(2), 105–114.

Cushing, I. (2021). Say it like the Queen': The standard language ideology and language policy making in English primary schools. *Language, Culture and Curriculum*, 34(3), 321–336.

Deumert, A. (2011). Multilingualism. In: Mesthrie, R. (ed). *The Cambridge handbook of sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. 261-282.

Edwards, J. (1994). *Multilingualism*. London: Routledge.

Fairclough, N & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. A. van Dijk (ed.), Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction, Vol. 2. *Discourse as Social Interaction* (pp. 258–84). London: Sage.

Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.

Fairclough, N. (1992). Discourse and Social Change. Oxford: Wiley-Blackwell

Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.

Farangi, M. R., & Naami, A. (1402). A study of early multilingualism in Iran: The effects of mother tongue literacy, socio-economic status and foreground TV exposure. *Acta Psychologica*, 243, 1–10.

Grillo, R. (1998). *Pluralism and the Politics of Difference: State, Culture, and Ethnicity in Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

Groff, C., Zwaanswijk, W., Wilson, A., & Saab, N. (2023). Language diversity as resource or as problem? Educator discourses and language policy at high schools in the Netherlands. *International Multilingual Research Journal*, 17(2), 157–175.

Hegarty, P. (2020). Strangers and States: Situating Accentism in a World of Nations. *Journal of Language and Social Psychology*, 39(1), 172–179.

Horner, K. (2009). Language, Citizenship and Europeanization. Unpacking the Discourse of Integration. In *Discourses on Language and Integration: Critical perspectives on language testing regimes in Europe*, ed. by Gabriella Hogan-Brun, Claire Mar-Molinero, and Patrick Stevenson, 109–128. Amsterdam: John Benjamins.

Hult, F., & Hornberger, N. H. (2016). Revisiting orientations in language planning: Problem, right, and resource as an analytical heuristic. *Bilingual Review*, 33(3), 30-49.

Kalan, A. (2016). *Who's Afraid of Multilingual Education*? Bristol, England: Multilingual Matters**.**

King, L. (2018). *The Impact of Multilingualism on Global Education and Language Learning*. London: Cambridge Assessment English.

Kir, F. S. (2025). *Language ideologies in new media*: grassroots resistance to a multilingual language policy. Current Issues in Language Planning, 1–19.

Liddicoat, A&Taylor-Leech, K. (2015) Multilingual education: the role of language ideologies and attitudes. *Current Issues in Language Planning*, 16 (1-2). pp. 1-7.

Mason, S., & Hajek, J. (2020). Language education and language ideologies in Australian print media. *Applied Linguistics*, 41(2), 215–233.

Mohanty, A. K., Mishra, M. K., Reddy, N. U., & Ramesh, G. (2009). Overcoming the language barrier for tribal children: MLE in Andhra Pradesh and Orissa, India. In A. Mohanty, M. Panda, R. Phillipson, & T. Skutnabb-Kangas (Eds.), *Multilingual education for social justice: Globalizing the local* (pp. 278–91). New Delhi, India: Orient BlackSwan.

Patten, A. (2003)**.**.Liberal neutrality and language policy. *Philosophy and Public Affairs*, 31 (4): 356–86.

Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism*, Oxford: Oxford University Press.

Piller, I. (2001). Naturalization Language Testing and its Basis in Ideologies of National Identity and Citizenship. International Journal of Bilingualism, 5 (3): 259–277.

Piller, I. (2015). Language ideologies. In K. Tracy, C. Ilie, & T. Sandel (Eds.), The International encyclopedia of language and social interaction (Vol. 2, pp. 917-927).

Piller, I. (2016). *Linguistic diversity and social justice*: An introduction to applied sociolinguistics. Oxford University Press.

Reisigl, M & Wodak, R. (2009). *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London-New York: Routledge.

Rickerson & B. Hilton (2006)**.** *The 5 Minute Linguist: Bite-Sized Essays on Language and Languages* (2nd edn.). Equinox Publishing.

Ruiz, R. (1984). Orientations in language planning. *NABE Journal*, 8, 15-34.

Ruiz, R. (2011). *Afterword: Cooking with Nancy*. In F.M. Hult & K.A.

Screti, F. (2024). Contested languages in the contemporary Italian press: an analysis of language ideology. Journal of Multilingual and Multicultural Development, 1–18.

Sheyholislami, J. (2019). Language as a problem: Language policy and language rights in Kurdistan-Iran. *Etudes Kurdes*, 99-134.

Shohamy, E. (2006). Imagined multilingual schools: How come we don't deliver? In Garcia, O,Tove Skutnabb-Kangas and M.Torres-Guzman (eds.) Imagining multilingual schools. *Languages in education and globalization Clevedon: Multilingual Matters*. 171–83.

Skutnabb-Kangas, T. (2000). *Linguistic Genocide in Education – or Worldwide Diversity and Human Rights?* Mahwah, NJ and London: Lawrence Erlbaum.

Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tollefson, J.W. (1991). *Planning Language, Planning Inequality*, Longman, London.

Trask, R. & Mayblin, B. (2000). *Introducing Linguistics*. Cambridge: Icon Books.

Ucarlar, N. (2009). *Between Majority Power and Minority Resistance: Kurdish Linguistic Rights in Turkey*. Lund University.

Van Dijk, T. (2006). Ideology and Discourse Analysis. *Journal of Political Ideologies*, 11(2), 115-140.

Wardhaugh, R. (2006), *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Blackwell.

Woods,N. (2006)..*Describing Discourse: A Practical Guide to Discourse Analysis*.London.

Woolard, K. A. (2020). Language ideology. In J. Stanlaw (Ed.), The international encyclopedia of linguistic anthropology (pp. 1–21).